

1281

*Бібліотека Наукового
Товариства у Львові
Авмф.*

Проф. Др. Іван Огієнко.

ЛИСЕЇВСЬКА ТРІОДЬ

1734 року.

З історії української мови в XVIII віці.

ВАРШАВА.
Друкарня Синодальна.
1932.

06
B

ІА

Проф. Др. Іван Огієнко.

ЛИСЕЇВСЬКА ТРІЮДЬ

1734 року.

9576

58981

З історії української мови в XVIII віці.

ВАРШАВА.
Друкарня Синодальна.
1932.

Ш141.4-0

Львівська державна наукова бібліотека

Львівська державна наукова бібліотека

Львівська державна наукова бібліотека

Львівська державна наукова бібліотека

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 4251

ЛИСЕЇВСЬКА ТРІОДЬ 1734 РОКУ.

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ХVІІІ ВІЦІ.

В 1916 році німецький жовнір продав до одного Варшавського антикваріату товсту рукописну книгу, яка звідти перейшла в приватні руки. Близької долі цієї книжки встановити не вдалося, крім того, що привезено її до Варшави не з Галичини, але з Волині або з Полісся.

З багатьох поглядів ця книжка дуже цікава, а тому подаю її опис¹⁾.

На окремім листку, яким починається наш рукопис, подано такий її титул:

О Ж Б Г О М Ж:

Сїѣ Внїга Глѣмаѣ Трїѡдиѡнѣ По
наїѣ. Оѣѡн Велїкой Четирїдесѣтницї.
Списѣсѣ Мнѡго Грѣшнымѣ Рѣѡмѣ Бжїѣ
Андрѣемѣ БОГДАНОВИЧѣ. Вѣ кѣ
си Лесѣѡвѣцѣ в дѡврахѣ ѣ: вѣмѡж
ннѣхѣ Іѣхѣ Мїѣѡвѣ ІІ Пнѡвѣ Кашѣ
Талѣниѡвѣ Любѣлскїхѣ

Титул цей знаходиться в простих, але з претензією зроблених рямцях, розмальованих червоною й зеленою аквареллю. Перший рядок, слово Богдановичем в 5-м рядку, а також усі початкові букви кожного слова в титулі написано циноброю. Циноброю ж долі в рямцях уміщено в три рядки оцю дату:

Рѡкѣ Бжїѣ: жѣѣд: Мїѣ Марѣта днѣ ѣ:

На звороті титульного листа в рямцях тими ж фарбами намальовано Голгофу в її звичайній в наших стародру-

¹⁾ За змогу використати книжку приношу тут подяку Проф. Р. Смаль-Стоцькому.

ках формі¹⁾: шостиконечний хрест (з пілатовою табличкою), під ним Адамів череп, по боках його літери І. І.; праворуч копії (І.), ліворуч трость (І.); по боках під ними літерки: ІІ: І: та Р: ІІ. Долі підпис: К^ртѸ твоемѸ покланѧемъса | вѡко. ѿ сѣое вѡскрѣніе твоє | славімъ:

А далі починається ТРІОДІОН | ЄІ ЄСТЪ | ТРІШЕШЕЦЬ, лл. 1—371, звичайного змісту, а саме: 1) Неділя митаря й фарисея лл. 1—66, Блудного сина 66—11, субота м'ясопустна 11—18, неділя 186—26, масниця 26—63, тиждень великого посту перший 64—132, другий 1326—168, третій 168—2036, четвертий 2036—243, п'ятий 243—3056, шостий (вербна) 3056—331, Троїчни на вісім голосів 331—333, Сідальни 333—3466, Оустваѡ ѿ МарковѸхъ глаѡѡ 347—371. Картка 3716 була чиста, але пізніше її заповнено деякими молитвами.

На самім кінці книги, на л. 371, українським скорописним письмом, тим самим чорнилом, що й ціла книга, уміщено такого цінного запису: „Сїа Кнїга Списана Ракомъ Бжїимъ Індрѣмъ, Бодановичомъ²⁾ Шубенкомъ в веси Лѣтїовцѣ, При храмѣ велїкомїѣ Параскеѣ, Конецъ.“ Підписа цього вміщено під уставним: КОНЕЦЪ И БГ҃У СЛАВА.

На л. 3466 кінчиться Тріодь (а з л. 347 починаються Маркові Глави) півуставним написом: Конецъ. Да хвалїтса со мно́гою сла́вою Бг҃ъ, всѣхъ со́дѧтель, а під цим підпис писаря книги унціяльним письмом в два рядки: ІНДРЕЙ. БОГДАНОВИЧЪ | ШУБА. А під цим та ж рука скорописом написала: Конецъ и Бг҃у | Слава.

Нарешті, на л. 476 вміщено такий тайнописний рядок: А ѿ. Б. Н. О ☆ „, Д. Д. Я ☆ „, РНО ☆ вѣій.чѣ, що дає: А Андрей Бодановичъ²⁾, цеб-то ім'я та по батькові нашого писаря.

Таким чином наш рукопис докладно датований: написаний в 1734 році 1-го березня, а написав його Андрей Богданович Шубенко чи Шуба.

Де повстав наш рукопис? На титуловій сторінці читаємо, що книжку написано „вѣ веси Лѣтїовцѣ“ в добрах

¹⁾ Пор., напр., дереворити Голгофи в „Лѣкарство на оспалий умысль“, Остріг, 1607 р., або в Октоїху Дерманським 1604 р. і др.

²⁾ Шуба двічі пише себе Бодановичем, а не Богдановичем.

панів Каштеляничів Любельських; те саме дає нам й л. 371, додаючи, що рукопис повстав при храмі великомучениці Параскеви.

Окреслім точніше, де знаходилась наша Лисеївка, бо ж це для аналізу самої пам'ятки має велику вагу. Серед різних подібних назв, в „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego“ 1884 р. т. V на ст. 311 читаємо про нашу Лисеївку: „Lisiejówka, mylnie Lesiejówka, wieś przy ujściu Wierchowej do Żerdzia, pow. Winnicki, par. i okr. pol. Strzyżówka. Ma 122 domów, cerkiew. . Należała do Juzefa Waśkiewicza, dziś Popowskich“.

Але значно більше подає нам прот. Є. Сіцинський в своїй праці: „Приходы и Церкви Подольской Епархии“. Тут, на ст. 258-259 під № 368, в опису Винницького повіту, читаємо: „Лисієвка село, находится на границѣ Киевской губ., въ 18 в. на с.-в. отъ уѣзднаго города (тоб-то Винниці), в 8 в. на ю.-з. отъ ж.-д. ст. „Калиновка“. Селеніе расположено въ низменной, безлѣсной, сырой и нездоровой мѣстности. Южная сторона села отчасти прилегаєтъ къ рѣкѣ Деснѣ (вытекающей изъ Киевской губ.), а восточная — къ рѣкѣ Жерди, граничащей съ Киевской губерніей. Почва земли то черноземная, то суглинистая, то песчаная. До 1818 года къ Лисієвскому приходу приписана была еще деревня Холявинцы, по народонаселенію мало уступавшая Лисієвкѣ. Съ 1818 г. она отошла къ приходу м. Новыхъ-Прилукъ Киевской губерніи. Изъ числа владѣльцевъ Лисієвки въ прошломъ столѣтіи извѣстны: Мартіанна Потоцкая въ 60-хъ годахъ и Симонъ Косаковскій, староста Зошельскій, въ послѣдней четверти столѣтія. Въ 1785 году здѣсь насчитывалось 87 дворовъ, а въ нихъ 405 душъ обоого пола взрослыхъ и 135 малолѣтнихъ. Въ 1898 году населеніе прихода состояло изъ 722 м. и 698 ж. п. крестьянъ православныхъ, малороссовъ; среди нихъ проживало 4 д. мѣщанъ и нѣсколко душъ крестьянъ-католиковъ. Всѣ крестьяне занимаются преимущественно хлѣбопашествомъ. Свой земельный надѣлъ они увеличили въ 1887 году покупкой у бывшаго тутъ помѣщика Юліана Поповскаго тысячи десятинъ земли за 105,000 рублей, съ помощью Земельн. Банка. Приходскій храмъ Л., деревянный, на каменномъ основаніи, о трехъ куполахъ, въ честь св. великомуч. Параскевы, по-

строєнь въ 1753 г. съ благословенія уніатскаго митрополита Фелиціана Володковича и до настоящаго вѣмени подвергался значительнымъ перемѣнамъ. Иконостась въ храмѣ четырехъярусный, законченный отдѣлкой и раскраской въ 1790 году, а въ 1883 году поновленный на средства прихожанъ. Въ томъ же году и храмъ былъ поднятъ на каменное основаніе, расширенъ пристройкою двухъ боковыхъ придѣловъ, ризницы, пономарки и входнаго притвора; снаружи обить досками, покрыть жестью и раскрашенъ. Въ 1785 году при этой церкви священствовалъ нѣкій Оома Маркевичъ, назначенный сюда уніатскимъ митрополитомъ Володковичемъ по презенту Мартіанны Потоцкой. Онъ, надо полагать, перешелъ въ православіе вмѣстѣ съ прихожанами въ 1795 году. Церковной земли въ приходѣ: усад. 3 д., пах. 41 д. 562 с. и сѣнок. 8 д. 968 с. Помѣщенія для причта устроены въ 1897 г. на суммы позем. сбора и на средства отъ прихожанъ. Школа грамоты въ приходѣ существуетъ съ 1862 года¹⁾.

Таким чином свідчення, що в с. Лисеївці єсть церква св. Параскеви, стверджує, що це та сама Лисеївка, де написано нашу Тріодь 1734 р., цеб-то село Винницького повіту. Так датується наш рукопис льокально.

Титульна сторінка говорить, що книжку написано в добрах вельможних панів каштеляничів Любельських. Хто були ті пани? Знаємо, що в 1731 — 1735 роках каштеляном Любельським був Йосип Солтик, що помер в 1735 році²⁾. Ожениений з Констанцією з Джевіцьких, Й. Солтик мав декількох синів, а одним із них був пізніший відомий біскуп краківський Ігнатій Кастан Солтик³⁾. У Державнім Архиві в

¹⁾ Див. „Труды Подольскаго Епархіального Историко-Статистическаго Комитета. Выпускъ девятый. Подъ редакціею Священника Евфимія Сѣдинскаго. Приходы и Церкви Подольской Епархіи, Винницкій уѣздъ“, Кам'янець-Подільський, 1901 р. Високодостойному п. Директорові Бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові Ів. Кривецькому за списання цієї сторінки приношу сердечну подяку.

²⁾ Див. Herbarz, Niesieckiego, вид. Бобровича, Липськ, 1839 р., т. I, ст. 269

³⁾ Про Солтиків див. Z. Radziwiński: „Ród Sałtykowych-Sałyków“, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie“, Краків, 1921 р., т. V, ст. 77—81.

Люблині в книзі: „Księga Inscriptiōum Castrensiū Lublinskiū“ 1741 р. на л. 1476 під № 164 вписано акта латинською мовою, в яким говориться, що Констанція з Дзевіцьких (de Drzewica), вдова по Йосипу Солтику, каштеляні Любельським, уступає синові своєму, Томашу Солтикові, каштеляну Любельському, своє право дожиття на заставні добра (bona obligatoria), що лишилися по померлім чоловікові її, а саме села: Супрунов, Соболівка, Сосенка та **Лисеївка** в повіті Винницьким, а в воєвідстві Брацлавським. Під актом власноручний підпис К. Солтикової¹⁾. Цим актом доводиться, що нашу Тріодь 1734 р. написано в Лисеївці, тоді заставнім селі каштеляна Й. Солтика, на Брацлавщині.

Хто саме був писар нашого рукопису, Андрей Богданович Шуба чи Шубенко, нічого не знаємо. Можливо, що це був дяк або вчитель при св. Параскевіянській церкві, що була тоді уніяцькою. Мова його писання показує, що він міг бути й прихोдем з глибших західно-українських земель. В Тріоді на л. 64 читаємо в ектенії: „**СѢ БЛ҃ГОЧЕСТИВѢЙШОМЪ И ВЕЛИКОМЪ КОРОЛѢ НАШЕМЪ**“, л. 78 б: „**ПОМОЛІСА ѿ БЛ҃ГОВѢРНОМЪ КОРОЛѢ**“, а це показує, що книжку написано справді в границях Річипосполитої Польської.

Дальшої долі нашої книжки по написанні не знаємо. Який час переховувалась вона при церкві в Лисеївці? Звідки саме приніс її до Варшави німецький жовнір? Докладної відповіді на те не маємо.

В рукопису на лл. 1 — 23 маємо такий вкладний запис скорописом трохи пізнішого часу: **По ѿмѣнѣ Сѡца и сѣа и ст҃го Дѡха, ѿмѣнѣ, Сѣю Книгѡ Глаголемѡю Тріодѡ Кѡпѣлѡзъ Іѡаннѡ По проѡникѡ Кumanowski Со женою своєю ѿнною і мр҃тєю Мѣткою своєю, кѡпѣлемѡ до храмѡ, ст҃го ѿпла Бѣта, Іѡанна, Бѣглоба, за вѣгословенїемѡ Бѣга, Сѡца кѣржітелѡ, Прѣ людеѡхъ годнѣхъ, на той часѡ вѡдѡчнѡхъ, Іерей Сѡцѡ Данїѡлѡ Тогожѡ храмѡ,**

¹⁾ Високостойному Проф. Д-рові Л. Бялковському, Директорові Державного Архиву в Люблині, за списання мені цього акту приношу тут сердечну подяку.

стго, Ї́вѣнна Бѣ́лока, нацю єа пѣписѣю рокою своєю;
 ѿнз рѣка ... (не зміг підписатися по українськи) Jan Ku-
 tanowski даю своєю руку + Запис показує, що книж-
 ка не довго була в Лисевці.

Наша книжка — це копія з друкованого видання пісної Тріоди, що вдавнину було річчю звичайною, — знаємо бага-
 то рукописів, копій з друкованих книжок. Богослужбові
 друковані книжки в той час були ще досить дорогими, а
 тому бідніші церкви частенько робили собі своїми силами
 відписи, що коштувало значно дешевше¹⁾. Як показує
 наша пам'ятка, переписуванням із друкованих книжок зай-
 малися ще в 1734 році. Часті сліди від свічки показують,
 що наш рукопис довгий час був у церковнім ужиткові.

Андрій Шубенко не був пильним писарем, і, списуючи,
 часто писав по своїй живій вимові, а це й зробило його
 книжку цінним пам'ятником для історії української мови.
 Вона дуже виразно показує, якою була в той час українська
 церковна вимова, чим відкриває цікаву й цінну сторінку
 історичної фонетики нашої мови, свідчучи, яка сильна була
 тоді жива вимова в Церкві.

В нашій Тріоді 1734 р. полишилося ще від XVII в.
 де-кільки цікавих рубрик. Так, на л. 64-65 б читаємо таке
 мальовниче застереження: Читається шостопсалміє, і тоді
 „не ймать ктѣ власты шепты твориты, ниже пѣнѣты
 йли хрѣнѣты... У Львівськѣм Тріодіоні 1664 р. на л. 8
 читаємо: „Вѣстни же, ѿкъ ѿ сѣѣ йли начинаемъ четѣ
 діалектомъ домашнимъ, по шпѣтѣ Литѣн в Притворѣ
 Катѣхизисъ єѣ єст Оглашеніє єт: ѿца ѿбо́дора єтѣдѣтѣ...
 У нас це місце маємо (трохи перероблене) на л. 6, але ці-
 каво, що вже без знаменних слів „діалектомъ домашнимъ“.

Нижче подаю палеографічний, правописний і мовний
 опис цієї цікавої пам'ятки. Прикладів подаю скрізь лише
 малу частину, хоч їх можна б наводити довгими сотнями.

¹⁾ Пригадаймо Духівницю волиняка Василя Загоровського 1577 р.,
 в якій він наказує мати при церкві св. Іллі в Володимирі-Волинському
 „дяка доброго“, щоби він книги, „яких церковъ пѣлне потребует“, пе-
 реписував „з доброго зводу“, цеб-то з добрих оригіналів. Див. „Ар-
 хивъ Юго-Западной Россіи“, ч. I, т. 1, № 25. Так само було і в пізні-
 ший час.

Палеографічний опис рукопису.

Лисеївська Тріодь 1734 р. писана на папері in f^o, розміром 30,5×19 см по 29 рядків на сторінці; крім того, зверху сторінки колонтитули, а долі кустодії (передчитання). Усіх карток 371 (по 12 карток на зшиток), крім карти титулової; пагінація карткова вгорі справа. Кожна картка полінісна чимсь твердим, так що скрізь писано на лінійках; так само з чотирох сторін відзначені широкі маргінеси. Папір тонкий, міцний; посередині листів на світло просвічуються водні знаки декількох форм, але знати їх дуже невиразно (квітки?).

Рукопис простенько оздоблений: скрізь червоні прості ініціали різної форми, прості кінцівочки, заголовки унціальним письмом і т. п. В книжці не жалувано цинобри (киновару), — нею писано ініціали, заголовки, деякі пояснення і т. п., взагалі те, що зветься „рубрика“. Цинобру місцями наложено так, що вона лежить грубою скибою, і часом можна її навіть счистити ножем. Чорнило добре зберегло свій колір.

Цілу книгу писала одна рука читким півуставним письмом, звичайно відділяючи слово від слова; письмо з малим нахилом вліво. На ст. 346 б, а також на останій 371 ст. писар книжки Андрій Шуба позоставив ще написи гарним скорописним українським письмом, що все нагадує грецький мінускул, а це показує, що той сам писар писав і півуставом і скорописом.

Півустав дрібний, — „тріодний“, на 2 mm високий, досить широкий. В самім письмі єсть декільки цікавих форм. Характерна індивідуальна ознака писання букв: писар не скрізь дає тонкі лінії, опускає їх; так, **с** пишеться як **ц**, до якого справа додається довгаста крапка. Буква **к** складається з двох товстих стовпчиків, правий коротший, а праворуч його вгорі додається довгаста крапка. Буква **е** пишеться як **с**, тільки з поперечним язичком; панує скрізь кругленьке **є**, правописної різниці між ним та **е** тут не проводиться. Так само пишеться **р**: до лівого стовпчика додається справа крива, не з'єднана вгорі; у **к** часто так само нема горішньої лінії. Буква **о** звичайно зверху не з'єднана, не

покрита, ніби недописана. Цікаве **ы**, що часом нагадує тут **ω**, бо долі нема до стовпчика доведеної лінії; те саме звичайно у **ь**, а часом і у **ѣ**. Буква **Ѹ** часто без долішньої петлі, ніби **у**. Буква **й** звичайно має над собою якийсь значок **уу**. Літери **ж** ніде нема.

Зазначу ще деякі літери. Буква **з** або давньої форми, з кринолиновим задом, або стояча **З**, ніби велике **З**; у **ω** всі три стовпчики зверху одної довжини; у **н** з'єднуюча лінія майже позема, нахилу вправо до долу не помітно; **т** уставне, одноноге.

Форма винесених літер звичайна. Так, часте лежаче **р**, на взір трикутника з продовженою основою. Винесене **т** двоноге. Цікаве винесене **з**: ніби посередині перекреслене двоноге **т**, з довгим правим гачком.

В закінченні рядків, щоби не виходити за зазначений маргінес, знаходимо такі способи зменшити розмір писаного слова: 1) кінцева приголосна виноситься над рядок: **чтѣ**^м 68 б, **нашѣ** 67 б, або виноситься лише **ъ**, що зазначається паєрком на взір сімки: **тѣорим**^м 69; 2) серединна приголосна виноситься над рядок: **ѡма**^м 68 б; 3) уживається лігатура **тѣ** (**ѣ** приписане до ніжки **т**): **тѣогѡ** 59, **тѣоа** 46; **ѣтѣ**: **ѡртѣо** 68 б; **ѡртѣѸюшь** 46; 4) кінцева **а** виноситься як **а**: **рѡждаша** 250, **ѡвлѣнна** 262, **м** 71, **ѡчище** 76 б, **ѡвергошаѣ** 69 б, **покланѡюѣ** 67 б і т. п.; в кустодіях: **крѣм**, **пѣваѣ**, але ці ж слова далі **крѣма** 27 б, **пѣвала** 315 б і т. п.

Книжка збереглася в оправі, — дубові дошки, обтягнені темною шкірою. Оправа обтягнена зверху ще сірим пергаменом. Усе досить обшарпане, що вказує на довгий церковний ужиток цієї книжки.

Правопис Тріоди.

§ 1. Правопис Тріоди 1734 р. цікавий тим, що писар її, звичайно вживаючи нових форм, заховує багато й старовини. Взагалі, писар тримається більше правопису ще XVII-го віку, давня традиція помітна в нього на кожному кроці.

§ 2. Дуже видержано й послідовно на початку слів пишеться **па**, **оу**, а в середині й на кінці — тільки **а**, **Ѹ**, напр.: **ѡсти** 283, **ѡко** 283, **ѡзѸ** 283, **ѡко** 282, **ѡкрѸхъ** 282,

оу́богомѸ 282 б, поётса 283, моа̑ 283, ѿецѣлаа 283, мѸжѸ 282 і т. п.

§ 3. Уживання ѿ неправильне, хоч писар і пильнував писати цю букву по здавна вироблених традиційних правилах.

а. На початку слова, головно в приставках: ѿкрѣстѣ 37 б, ѿста́вля́емѣ 39, ѿтро́кы 79 б, ѿкто́нхѣ 62, ѿчистѣ 67 і т. п., але часто маємо тут о навіть в тім самім слові: ѿза́ры 66 б — ѿза́ры 15, ѿсла́кы 58 б — ѿсла́кы 70 б, ѿста́кы 20 — ѿста́кы 21 б і т. п.

б. В G¹ прикметників та займенників: дѣ́снагѡ 11 б, дѣ́-а́тєлнагѡ 74 б, твоегѡ 9. 16 б, на́шегѡ 35, сего̑ 35 б. 8 б, сво́егѡ 37 і т. п., хоч частіше маємо тут на кінці — о: вса́-каго 35 б і т. п.

в. В прислівниках на кінці часто пишеться -ѡ: чѣ́стѡ 116, та́мѡ 11. 46. 56, та́кѡ 11. 11 б, чѸ́днѡ 54, непосре́тєвѣ́ннѡ 48 б і т. п., але частіше маємо тут -о: оу́сє́рно 35, скоро́ 37 б, вѣ́рно 11 б. 40 б. 54 б, кѣ́пно 55 б і т. п.; одне й те слово може бути написане ріжно: ꙗ́кѡ 10 б, — ꙗ́ко 10, пре-сѣ́стєтєвѣ́ннѡ 35 б — пре́сєтєтєвѣ́ннѡ 35 б. 67 б, та́мѡ 46 — та́мо 46 б і т. п.

г. В закінченні G³: ро́дѡ 38, лѡ́кѣ 41, апѣ́лѣ 40 б, але часто й о: со́лѣ 39 б, ѡ́тро́ковѣ 40, грѣ́хѡвѣ 40 б і т. п.

д. В закінченні D³ частіше о: чело́вѣ́комѣ 40, ра́бомѣ 43. 43 б і т. п.

е. В грецьких словах, але не послідовно: ла́ріѡ́нѣ 52 б, іѡ́сифа 26, Ма́ркѡ 52 б, Θεωκτѣ́стѣ 52, ѡ́кто́нхѣ 26 — ко ѡ́кто́нхѣ 26, трѣ́їѡ́ди 5 б. 18 — трѣ́їѡ́ди 19 б і т. п.

§ 4. Слово *ангел* з південно-слов'янського впливу пишеться з гг: ꙗ́гѣ́ломѣ 41 б.

§ 5. В грецьких словах часте і: пана́хїда 63 б, літѸ́ргїа 63 б, і́рмо́сѣ 19 б, на лі́тїи 57 б, кѣ́ Корінѣ́омѣ 18, Зо́сіма 51 б і т. п.; але часте й и: а́нтифѡ́нѣ 69, по ка́дї́смѣ́ 69 — ка́дї́смѣ́ 70 б, про́кіменѣ́ 18, Ники́фѡ́рѣ 55, На́вїнѣ́ 35 — На́вїнѣ́ 86 і т. п.; часто одне й те слово пишеться ріжно: два́ сти́хѣ́ 65 б, сти́хїрѸ́ 72 б, сти́хѡ́вѣ́ 18 б, сти́хѡ́вѣ́ 78, сти́хї 77 б, лі́тїа 38 б, лі́тїа 36 б, хє́рѸ́вї́мѣ́ ѿ се́рафї́мѣ́ 9 б, хє́рѸ́вї́мѣ́ 9 і т. п. В слов'янських словах ї по приголосній дуже рідке: сми́рїтѣ́ 1, ѡ́ ми́рѣ́ мі́ра 53.

§ 6. Часто пишеться **у**: **тρίῦποστάσιμα** 110, **βύσων** 300, **εἰς ὑπὸ** 506, **Διονύσι** 55, **Μωνί** 526, **μύρο** 846, **υποστάσει** 85, **τερεβύνθ** 816 і т. п.; часом **у** вимовляється як **в**: **Πάντα** 53, **Ἰσακ** — **Ἰσάνα** 85; часом над **у** дві крапки: **Μῶυσ** 35. Але маємо й просто **и**: **ὑποστάσει** 1046, **πορφύρι** 109.

§ 7. Букви **з** вживається часто, але вже по новому, цеб-то лише в пнях: **σῶζα**, **σῶρα**, **σлова**, **сло**, **сміи**, **сῶло**, **сῶльный**: **σῶα** 506. 516, **σῶα** 516, **σῶα** 226. 376, **σῶρα** 51, **σῶра** 9, **σῶрей** 36, **слова** 26, **слова** 26, **слова** 10, **σῶσῶν** 456, **сῶный** 36, **сῶ** 26, **сῶ** 36, **сміи** 43, **сми** 166, **сми** 1206, **сῶ** 55, **сῶный** 506. 52 і сотні т. п.; але часом буває тут і **з**: **σῶσῶν** 476. В N³ звичайно **з**: **μῶζ** 486.

§ 8. Південно-слов'янський правописний вплив позостався ще тільки в безйотованому напису головно слів грецьких: **Μάρτα** 98, **Πελαγία** 546, **Ἰλὶα** 516, **Ἰσαῖα** 516, **Ἰρσένια** 52, **λίτια** 6. 11. 386, **Ἰδία** 38. 876, **Ἐδύμια** 50, **Σαμαρία** 876, рідше в словах своїх: **житіа** 53, **κοῖτις** 34, **ποκερία** 11, але часто буває тут і **а**: **Ἰλὶα** 676, **δία** 876, **καταβάτια** 656, **Ἄντωνια** 50, **ἐκκlesia** 16 і т. п.; а часом одне й те слово пишеться подвійно: **φάρисα** 16. 5—**φάρисα** 16, **Γεωργία** 2—**Γεωργία** 2, **λίτια** 6—**λίτια** 6, **ἐκτενία** 496. 676—**ἐκτενία** 11. 626. 64. 656. 1166, **ἐκκlesia** 117—**ἐκκlesia** 111 і т. п. Звичайно, жива вимова була тільки йотована.

На кінці слів маємо **з** чи **ь**, а не одне **ь**, як в пам'ятках південно-слов'янських: **тварь** 31, **людь** 37 і т. п. Звичайно **ъ** 64, але ще єсть і стародавнє **ъ** 64.

§ 9. Уживання сполучення колишнього ірраціонального з плавним тут лише східно-слов'янське: **державно** 356, **черв** 19. 20. 23, **скорь** 36, **жертв** 366, **первор** 37, **оутверд** 436, **чертог** 426, **исполнѣ** 366 і т. п.; маємо **хракнути** 6 (живе звичайно харкнути).

§ 10. В середині слів (в пнях чи закінченнях) вже ніде не вживається **з**, **ь**, їх стрічаємо лише в прийменниках: **схраны** 336, **сътворы** 16, але й **сохраны** 54, **сотворы** 10 і т. п.

§ 11. Прийменник звичайно пишеться разом зо своїм словом, напр., на л. 72 по прийменникові вжито знака пере-

носа слова: **сз-намы**; на ст. 28 маємо: **воустанѣхъ**, а напис **Ѹ** зам. **оу** вказує, що писар мислив його серединним.

Разом з своїм словом мислиться й **не: неаѣсты** 113. 1136.

§ 12. Власні ймення, а також назви Божі, днів тижня, служби, народи, свята і т. п. скрізь уже пишуться з великої букви: **Бѣъ** 4, **Гдѣ** 156, **Бѣе** 236, **ѿонѸ** 249, **Хрѣтосъ** 249, **Спсе** 276, **Мара** 276, **Лаванъ** 315, **Ліа** 315 і т. п.

§ 13. На початковій голосній звичайно пишеться придиha: **ѿце** 249, **ѿсты** 249, **ѿей** 249; часом і ненаголошена початкова голосна має ісо (придих з оксією): **ѿсѣленіе** 249. На унціальних (великих) літерах ісо звичайне.

§ 14. Титло має тільки нову форму, цеб-то **—**. Деякі слова, що колись частенько вживалися з титлою, вже її не мають, напр.: **дѣнь** 91, **днѣ** 91, **днѣ** 100. Звичайно пишеться **ѿисъ** 91 б, хоч може бути й **ѿисѣсъ** 35, але вже з **ъ** на кінці слова. Одне й те слово часом пишеться й без титли: **дѣтвѣшѣ** 96 — **дѣтвѣшѣ** 24. 75.

§ 15. На кожній сторінці звичаєм XVII ст. маємо передчитання (кустодія); аналіз їх та початкових слів нової сторінки звичайно дає багато цікавого матеріалу для розуміння тогочасного правопису, а часом і вимови, бо маємо поруч те саме слово в двох формах, напр.: **гладомъ** — **гладомъ** 9, **ѿвѣ** — **ѿвѣшисѣ** 22, **горѣщій** — **горѣщій** 33 б, **внѣ** — **внѣ** 36, **ко ѿзи** — **ко ѿзыцѣхъ** 40, **сѣней** — **сѣннихъ** 43, **всѣщѣре** — **всѣщѣре** 46 б, **всѣпѣта** — **всѣпѣтаго** 52, **свѣтло** — **свѣтло** 53 б, **раю** — **раю** 60, **ѿли** — **ѿли** 64 б, **всѣчѣтноѣ** — **всѣчѣтноѣ** 65, **ѿзринѣ** — **ѿзринѣ** 66 б, **въ добрѣ** — **въ добрыхъ** 67 б, **на пѣти** — **на пѣти** 69 б, **мѣти** — **мѣти** 72 і т. п. Взагалі, ці кустодії в кожному рукопису варто докладно аналізувати.

§ 16. Від південно-слов'янського впливу полишилася ще в нашій рукопису 1734 року й т. зв. кендема (*кѣндема*, знак з двох варій), що тут визначає тільки опущене **ѿ** або **и** і ставиться над тею приголосною чи голосною, по якій мало б іти це **и**, звичайно в кінці рядка за браком місця, напр. **словѣснѣмъ** 53, **мѣтвамъ** 83 б, **внѣтѣ** 101, № **заключѣннѣ**: 60, **моуѣ** 86 і т. п. Але кендема тут вже дуже рідка. На ст. 282 маємо передчитання **посмѣваѣса**, а на дальшій 282 б сторінці теж слово написане **посмѣваѣса**. Акцентного значіння кендема тут не має. Сама вона грецького походження.

§ 17. Звичаєм тогочасним в рукопису часто вживається паєрика на взір сімки . Його пишеться в таких випадках:

а. У прийменниках замість **ъ**: **ѣ** **сѣѣѣ** 426, **ѣ** **рѣѣра** 43, так само **ѣ**, **ѣ**.

б. На кінці слова, особливо за браком місця в кінці рядка: **ѣдѣн** 72, **ѣсм** 71 і т. п. Такої ж форми й паєрик замість опущеного **ъ**: **дѣн** 71.

в. По приставці в слові (замість давнішого **ъ**): **козъ-хѣрѣдствѣмъ** 426, **иънѣрѣвъ** 262, **иъзавѣса** 836, **иъзасни-ма** 556, **ѡѣсмъ** 446, **поѣвиговъ** 666, **поѣемлюще** 556, **ѣвѣды** 10, **предѣвлаѣтъ** 35 і т. п. Бувають і відступлення: **въ ѡѣвѣтѣнъ** 300.

г. Замість **ъ** по **л** перед приголосною: **лѣвъ** 336, див. § 36. Див. ще § 49 про **ѣ**.

д. При сполученні губного з передньорядним паєрика не ставиться: **пѣматѣ** 301, **распѣла** 301, **иѣма** 102. 1026, **пѣтъ** 976 і т. п.

§ 18. Стародавнім звичаєм, таким частим в XV-XVII віках, кінцева приголосна складу чи слова часто виноситься над слово: **козѣдохнѣ** 10. 20, **тѣѣдѣ** 282, **рѣчѣ** і сотні т. п. Найчастіше виносяться **з**, **р**, **т**, **м**, **д**, **х**, але винесеною може бути кожна приголосна, рідко голосна. Одне й те слово, в залежності від місця в рядку, може писатися з винесенням або без нього: **согрѣшѣхъ** 86—**согрѣшѣ** 9, **въ дѣорѣ** 116—**во дѣорѣхъ** 1236, **въ пѣматѣхъ** 63—**ѣ пѣматѣхъ** 103, **ѡ пѣснѣхъ** 656—**въ пѣснѣ** 656 і т. п. Сполучення **ѣт** тогочасним звичаєм часто виноситься так, що **т** покриває **ѣ**, напр.: **сладѣ** 282, **ѡпѣ** 11 і др. Проте можна ствердити, що винесених буков стає менше, як то було, скажемо, в XVII віці.

Тогочасним звичаєм, перенятим з рукописів південно-слов'янських, в G¹ прикметників часто, особливо за браком місця в кінці рядка, замість **-аго** пишеться **-ѣ**: **всѣѣѣ** 44, **вѣнѣѣ** 506, **ѣдѣнѣ** 127, **сопрѣтѣвѣѣ** 356 і т. п.

§ 19. Встаровину знаків розділових в рукописах було мало й ставлено їх непослідовно. В нашій рукопису всіх нових знаків ще нема, але вживання їх послідовніше. Тут маємо такі знаки: 1) Крапка (•) в значінні нашої крапки або пе-

ретинки; 2) середник (̣) в значінні крапки в кінці закінченого уривка, в значінні знака питання (?) і в своїм власнім; 3) двокрапка (:) яко знак скорочення уривка або в значінні сучаснім; 4) перетинка (,) як тепер. Із нових значків маємо часто знак перенесення слова з рядка до рядка (-), хоч ставиться його не скрізь, де повинно; правда, цього значка бачимо вже в львівськiм Апостолі 1574 р.

Мова Тріоди 1734 року.

§ 20. Уживання **ѣ** дуже правильне в нашiм рукопису, хоч не бракує й найрізніших відмін в порівненні з давнім правописом. Багато з цих відмін повстали під впливом живої української вимови.

1. Писар рукопису вимовляв **ѣ** як *і*, що скрізь виразно знати, напр., з правопису чужих слів, де він чуже *і* передає через **ѣ**, напр.: по лѣтрѣ 73, ієремѣю 87 і др.

2. Замість *и* (*і*) він пише **ѣ**: к прішеѣтѣи 166, Бл҃гоуѣтѣ А¹ 127 і др.

3. В приказовiм способі в 1-й і 2-й особі множини часто маємо **ѣ**, напр.: ісповѣмса 6, поклонѣмса 64. 73, пріидѣте поклонѣмса 366, бл҃гословѣте 396. 44, преко³носѣте 236. 29. 346. 40. 44. 45. 55. 67. 1156. 116, принесѣте 1246. 376, пріидѣте 25. 64. 73. 706, простѣте 78 і т. п. Цікаво, що замість **ѣ** в цих формах часто маємо *и*, напр.: дадѣмз 91. 1116, насладѣмса 56, предварѣмз 20, прѣѣчнстѣмса 30, поработѣмз 90, посѣтѣмз 19, прославѣмз 546, смѣрѣмз 1, сохрѣнѣмз 34, оугасѣмз 34, оуготовѣмса 306, оумилостнѣмз 66, оуподобѣмса 35, іавѣмса 46, коструѣте 366, насладѣтеса 126, пріидѣте 246. 33. 906. 1116. 124—пріидѣте 53. 90, сзѣрѣте 37 і т. п. У цих самих формах часом маємо *и*, напр.: внемліте 696, ізыціте 70, престаніте 70, ко³ненавѣдѣмз 5, бл҃говѣте 116—бл҃говѣте 1156, ѣчнстѣмз—ѣчнстѣм 626; часом в одній і тій самій формі маємо то **ѣ**, то *и*: градѣте 656,—градіте 66, внемлѣте—внемліте 29, преко³носѣте—преко³носіте 116, а інколи й **ѣ**, *и*, *и* поруч, напр.: бл҃гословѣ(те)—бл҃гословѣте—бл҃гословѣте 100. 116 і т. п. Форми з *и* (насладѣмса, пріидѣте) не фонетичні,

бо жива мова знає тут звичайно *i*, — вони повстали в церковній мові з аналогії до 2-ої особи однини, що тут звичайно кінчиться на -*ы*.

4. У пні -*кріп-* маємо *ѣ* лише під наголосом: *крѣпостѣ* 110 б, *V* *крѣпости* 110 б, *крѣпкаго* 110 б, *крѣпкю* 110 б, і т. п.; в складі ненаголошенім звичайно маємо *и* або *ы* (замість *е*): *оукрпѣтъ* 38. 45 б, *оукрпатса* 47, *оукрпѣ* 101 б, *оукрпѣ* 110, *оукрплайтеса* 47 б, *оукрпѣшаго* 40 б, *оукрпѣса* 115, *оукрпѣкз* 90, *оукрпѣетз* 115 б, *оукрпѣкый* 117 б і т. п. Пор. форми „кріпити“ й „крепити“ в Словнику Грінченковім; на Радомишельщині звичайне *крепкий, крепнути*.

5. Звичайно маємо *тѣл-*, напр.: *тѣлѣна* 46 б, *тѣлѣна* 43, *тѣлѣнѣ* 9, *тѣлѣнѣ* 91 і т. п., але буває й часте в Україні церковне „телесний“: *телѣнѣ* 2. Пор. живе „довготелесий“; в Словнику Міклошича зазначено *телесными* з рукоп. XIII віку, з казань Кирила Турівського.

6. Маємо давню форму *свѣдѣтель* 46 б; в українських рукописах частіше маємо *свѣди-*, що трапляється і в нас: *свѣдѣтелю* 16. Міклошич в своїм Словнику так само зазначає й форму *свѣди-*. Жива форма: свідитель, свідок.

7. Зазначу ще звичайні тут форми: *пѣска* G¹ 58 б, *сѣдѣтъ* 57, *кѣпѣль* 96, *ѣсти* 58 б. 73, *ѣдѣже* 61 б (в українських рукописах часте *їдеже*).

8. В G¹, N³ і A³ замість давнього *ѣ* часом може бути *ѣ* на кінці цих слів: G¹ *блѣданыѣ* 98, G¹ *недѣлѣ* 31 б. 64, A³ *свѣрѣ* 92 і т. п., але частіше маємо тут *ы*—*и*, див. вище п. 3. Форми L¹ на *твѣрдѣ* 82 б вказують на поплутання *ѣ* з *и*.

9. Звичайно в формах *trět, tlět ѣ* ніколи вже не пишеться, скрізь живе *е*, напр.: *крѣма* 35 б. 45 б, *дрѣко* 37. 40, *прѣжде* 35, *чрѣко* 40. 55 б, *срѣдѣ* 36 б, *млѣко* 38, *млѣкомъ* 67 б і т. п.

10. Давнє *трьпѣлике* у нас брених по живому: *терпелике* 46. Форми -*пел-* подає й Словник Міклошича. Жива форма: терпеливий.

§ 21. Літеру *и* в Україні з найдавнішого часу звичайно вимовляли як теперішнє *и*; така середньорядна вимова *и* панувала в українській Церкві, про що свідчать найрізніші численні пам'ятки, що часто плутають *и* з *ы*. Те саме ба-

чимо і в Тріоді 1734 року: її писар правописне **и** постійно вимовляв як **и**, чому дуже часто передавав його через **ы**. Поплутання **ы** з **и** маємо тут у кожному рядку Тріоди, з кожної сторінки можна подати їх десятками, а це свідчить, що для Андрія Шуби, писаря Тріоди, різниці між **ы** та **и** в живій вимові не існувало.

Прикладів поплутання **ы** з **и** можна б подати довгі сторінки, але я обмежуся лише малою частиною їх. Подаю перше поплутання **ы** — **и** в пнях і закінченнях слів: **бысеріе** 39, **возлюбѣвшѣ** 18 б, **вострубѣвшѣ** 15 б, **глубиною** 12. 18, **глубинами** 12, **извѣлітѣмъ** 5 б, **собираютѣся** 20 б, **сподобѣлася** 105 б, **оубѣша** 15, **оуподобѣлася** 75 б, **оупотребѣся** 4 б, **члѣтѣколюбѣвъ** 9, **выно** 87 б, **ненавидѣше** 3 б, **избавитель** 7, **избавити** 32, **ѡтроковыцы** 15 б, **подкѣгомъ** 41. 42 б, **постѣкѣмъ** 6 б, **славословѣты** 100 б, **славѣтѣся** 53, **состѣвѣти** 12, **оумертвѣся** 24, **ѣкѣлася** 13 б. 21, **ѣдовѣтихъ** 16 б, **ѣдынъ** 9. 10, **люды** 20 б, **ненавидѣма** 64, **наслаждѣтѣся** 19, **непроходѣмихъ** 95, **ѡсѣдышѣся** 7, **послѣды** 31 б. 77, **насъ рады** 4. 6. 8 б. 14 б. 18, **родѣвыиѣся** 88 б, **сѣдымѣмъ** 18 б, **презыраа** 12 б. 13, **слезѣкѣшы** 19, **съ глаголыѣвѣмы** 17, **жѣлыше** 57. 119, **пролыѣайте** 59, **бѣгоушѣленнои** 16, **мылостѣкѣнымъ** 23 б, **мымо** 8 б. 11, **мыра** не 6 б, **самѣ себе** 4, **смырѣнію** 3 б. **смырѣнѣнымъ** 36. 4 б, **оумѣлѣся** 9 б, **багранѣце** 87, **вѣды** 20, **вѣдыты** 101, **вѣымѣнѣмъ** 6. 59 б, **вѣымѣши** 6, **грѣшныцы** 22 б, **денныѣа** 50 б, **ѣдинныѣа** 86, **женѣхъ** 23 б, **жертѣвѣнныкомъ** 37, **застѣпныкѣ** 48 б, **зѣныѣы** 35, **ѣсточныкѣ** 40 б, **въ кнѣзѣ** 17 б, **кнѣги** 22 bis, **мѣченныкѣ** 52, **мѣченныцы** 38, **наѣмныка** 8, **съ наслѣдѣныкѣ** 17, **ны брашно** 105, **ныже** 38, **нызпадаѣтѣся** 2 б, **ныкогда** 9, **ныктѣ** 20. 106, **съ нымъ** 5, **ѣ ныхъ** 21 б, **съ ными** 1 б. 106, **ныѣнѣхъ** 6, **ѡбѣныѣѣкъ** 8 б, **ѡсмоглаѣныка** 2 ter. 6 б. 19, **плѣѣнныкѣ** 61, **пѣстѣнычѣскѣ** 48 б, **прадѣныкѣ** 1 б, **прѣныкѣвъ** 1 б, **прѣстѣныше** 11. 14, **разѣбойныкѣ** 9 б, **сѣѣтѣлѣныкѣ** 106, **снѣде** 4 б, **совѣныѣти** 42 б, **содѣѣстѣвѣнныка** 61, **хранѣити** 102, **вѣсы** 14. 22 б, **Герѣсымѣ** 51, **ѣсы** 16. 36. 4. 15. 18 bis. 20. 20 б. 21, **ѣскѣѣша** 14, **негѣсымый** 20, **сылаа** 18 б, **сымъ** 15, **кобратѣкѣся** 7, **ѣстѣнною** 9 б, **ѡчѣстѣтити** 75 б, **пѣтыѣа** 14 і сотні т. п. Замість D' мѣ, тѣ, сѣ дуже часто маємо **мы** 2. 76. 8. 156. 20. 20 б. 406. 66 б, **тѣ** 2. 8. 86. 156. 19. 20. 33 bis. 40 б, **сѣ** 33. 70 б і др.

Поплутання на письмі **ы** з **и** в Тріоді 1734 р. таке велике, що А. Шуба часом пише майже фонетично: **простымы вса 9 б, шестыпы смиреніа 4, нн³ложы бретыческю гордыню сылою твоєю 41 б, не ймать кто власты шепты твориты, ныже плонуты йли храниуты 64-646 і т. п.** Звичайно, частенько в однім і тім слові маємо раз **ы**, раз **и**, напр.: **некыдимагѡ й кидымагѡ 12, вѣси — вѣсы 90 б, сѣи 46 ter — сѣи 4 ter, минѣи — мынѣи 65 б, послѣди — послѣды 65 б, славыти 56. 99 — славити 60, Д¹ сѣи — сы 706 і т. п.**

§ 22. Поплутання **ы** з **и**, що не розрізнялися виразно в живій вимові, часте по **з, ж, ш**: **бѣгый 9, долги А³ 13 б, ко многымъ 8, ногы 36 — нагымъ 15 б, погнѣли 38, дрѣгый 48. 56 б; всакихъ 9 bis, мѣкы всакия 15, всаческы 36, всаческымъ 15 б, горкихъ 46, коликыхъ 7, легкымъ 46, мытарскы 1, морскымы 92, постническы 48 б, прокыменъ 76, сродники 116, текый 36, фарісейскы 1. 56 — аггелскый 68, пѣтки А³ 110 б; грѣхы А³ 6. 35. 101, монахы 11 б. 14 б, Пасхы 103, Рахуиль 75, стихы 12 і т. п., — жива вимова з **ы**, як бачимо, переважає. Одне й те слово пишеться то з **ы**, то з **и**, напр.: **вз вѣкы 9 б. 15 б. 16, ко вѣкы 9 б. 14. 23. 27 — вз вѣки 15 б. 40, всакий — всакый 101, исхыти 126 — сокохыти 146, многыми 8 — многымы 15 б, штрокы 112 — штроки 67, пакы 46. 56. 7. 9. 126 — паки 9 б. 51. 67 б, паки й пакы 13 і др.****

§ 23. Правописні традиційні **ы — и** писар Тріоди 1734 р. в вимові своїй зовсім не розрізняв, чому постійно їх плутав на письмі, пишучи: **йз глѣбыни ко³здуханіа 46, теплымы ко³здуханій 46, видите видыте 13 б, N³ сыли 93 б, нозѣ оумѣ сѣи 4, ко³здухаймы 46. 5, оуслишы 37 б, помишляемы 19, посиляемы 18 б, мытары 30 б, йз глѣбыни 3, N³ синны 38, оуниныемъ 94 і т. п.** Ось трохи прикладів, коли писар замість **ы** писав **и**: **кнѣше 38 б, лѣкавіа 30, коздуханіе 17. 43 б, ко³здуханію 5, гордыню 46, днуханіе 23 б, G¹ среди й пѣка 11, взываю 40 б, слыша 21, оуслишати 21, оуслишѣ 22, оуслиша 21, оуслишахъ 8 б, ймами 12, мыслию 39 б, помислѣ 21, помисломъ 6, помишленій 14 б, помишляю 11 б, помишляа 19 б, мысленнаа 53, мыс-**

лѣнно 48 bis, распнійса 17 б, испитанію 21, пастирѣ 19 б, въ пѣстінахъ 116, ѿ работи 136 і сотні т. п.

§ 24. Форми нѣнѣ і тѣсаща відомі з найдавнішого часу; в давніх українських пам'ятках знаходимо їх частенько. Те саме традиційно маємо і в Тріоді 1734 р.: нѣнѣ 38 б. 41 б. 45. 63. 64 б. 65 б. 68 б. 71. 72 б. 93 б. 94 б. 100. 106 б. 119, нѣнѣшний 34 б, тѣсащахъ 19 б, але й нѣнѣ 26 б. 39. 42 б. 66. 67. 76. 80 б. 94. 109. 111. 124 і др., а то й поруч обидві форми: нѣнѣ—нѣнѣ 49.

Так само часті від давнини форми Дакидз — Давидз; в Тріоді 1734 р. знаходимо Дакідомз 54.

§ 25. В українській церковній вимові в греко-католицькій церкві й тепер и перед голосною звичайно вимовляється по живому — як **ы**; це традиційна давня українська вимова, як свідчать про те пам'ятники¹⁾. Те саме часто маємо і в Тріоді 1734 р.: ѡбыє 76. 114. 114 б, смыѡ 112, неслобыє 34, подобыє 104 б, єдиномыслыє 126, прішествыє 14 б, стѣхословыє 101 б, тѣсслыє 2 б, цѣломѣдрыє 34, бѣсмѣртныа 16 б, бѣгомѣтровома 27. 30. 89 б, житныа 14, йстазаныа 23 б. невныманыа 109, нечѣстныа 124, прѣвѣрыа 39, цѣломѣдрыа 67 б, ѡ подобыю 87, дѣланыемз 77, рыданыемз 36 б, оумышленыемз 112, оунѣныемз, оуѣрдыемз, любѣкою 27. 33 б. 38. 62 б. 119, во бѣгомѣрыи 14 б, въ дѣланыхъ 19 б, въ селенихъ 17, оубыѣство 83 б, оубыѣства 72. 76. 108 б, оубыѣствомз 118 б, оубыѣца 83 б, оубыѣцы 80 б, сикыѡтѣ 52, просыахшѣа 50 б. 55 б, во³сыаѣый 89 б і т. п. Часом поруч знаходимо подвійні форми: кыліє кыліє 71 б, житѣа—житныа 14, оубыѣства — оубыѣствоу 76, кыющеса въ пѣрсы 2 б і т. п.

§ 26. Зміна о на а в verba iterativa традиційно затрималася ще й в нашій пам'ятнику, тим більше, що жива подільська говірка ще частинно знає це явище. Ось трохи прикладів: покланѣемса 35 б. 50, покланѣюса 43, напѣетса 53, раждаѣтѣ 85 б, напѣаютѣ 100 б і т. п.; єсть і відступлення: покторѣающе 91, смотрѣающе 49 б.

¹⁾ Див. мою працю: „Українська вимова богослужбового тексту в XVII віці“, 1926 р., ст. 12-13.

§ 27. Ненаголошене *е* згідно з живою українською вимовою часом поплутане з *и*: *порекнѣмъ* 5, *поруч порекнѣмъ* 5, *плáčѣши* 906 і т. п. Див. ще в § 20⁴ приклади на *оукрити*.

§ 28. Писар звичайно пише *е* по шиплячих, часом тільки ставлячи живе *о*, напр.: *Ѣ Блѣочестнѣйшомъ* 64.

§ 29. В українських пам'ятках форма ходотай (старша ходатай) часта й звичайна, тому має її й наша Тріодь 1734 р.: *ходотай* 3. 396. 122, *ходотайствомъ* 4. 326. 35. 39; Словник Міклошича форм цих не подає.

§ 30. Церковна українська вимова з найдавнішого часу знала *р* непалатальне, що засвідчено силою найрізніших пам'яток. Так само вимовляє *р* і писар Тріоди 1734 р., на що можна подати багато прикладів з кожної сторінки пам'ятки. Подаю лише частину:

а. *дверъ* 126. 95. 1046, *скѣръ* 126, *ѡлтáръ* 64, *паламáръ* 686, *пáстиръ* 51. 74. *мытáръ* 1. 846. 976. 98, *твáръ* 236. 31. 466. 52. 90. 96, *тропáръ* 2. 18. 196. 576. 64. 656. 101, *цáръ* 26. 61, *мытарá* 3, *пáстира* 706, *тропарá* 196, *царá* 596, *радѣ* 2, *твáры* 21, *двѣры* 196. 58. 66, *тропары* 2. 636. *бѣръ* 90 і т. п.

б. *заткоры* 7, *ѡзары* 46, *предвары* 3. 36. 196, *презры* 76. 8. *призры* 108, *радѣры* 426, *соткоры* 10, *творы* 16, *ѡщѣдры* 8. 86. 10. 636. 686. 736. 766. 946. 1046. 105. 1146 і т. п.

в. *баграніце* 87. 98, *баграніцею* 23. 105, *блѣодаріце* 46, *вдарáетъ* 69, *взырáи* 8, *кодворáтса* 12, *кодворáющеа* 4, *горáщей* 236, *градѣтъ* 176. 20. 226, *нзрáд-ный* 3, *нарыцáюще* 16, *ѡзарыкшесá* 496, *ѡбръáщѣ* 126. 20, *ѡбръáщеши* 226. 1026, *ѡбръáщемъ* 13, *покторáемъ* 686, *покторáюще* 66. 47. 48, *покорыти* 486, *припрагохѡмса* 116, *припáргъ* 36, *радѡкый* 496, *радѡкѡе* 196, *радѡваго* 11. 486, *смырáтса* 101, *смырáема* 26, *смырáюще* 6, *смырáкшесá* 3, *твѡрытъ* 34, *творимъ* 11, *творáи* 496, *творáще* 13. 156, *творáщѣю* 26, *затвѡрытъ* 206, *животкѡращымъ* 12, *соттворыши* 21, *соттворымъ* 19, *соттворáа* 126, *соттворыкый* 156, *соттворáюще* 11, *тры* 14, *ѡзръ* 57, *ѡзрымъ* 17, *зрá* 596, *ѡщѣдрыти* 56, *ѡщѣдрыкъ* 1066 і т. п.

Боротьба традиційного правопису з живою вимовою вела до того, що писар часто одне й те слово пише не однаково: *дверь* 43. 77 — *дверз* 43. 596, *скѣра* 106 — *скѣра* 9, *и́зринѸ* 66 — *и́зрынѸ* 666, *мытарь* — *мытарз* 26, *мытарь* — *мытарь* 16, *прáмо* — *прáмо* 57, *сотвори* — *соткору* 9, *творимз* — *творымз* 117, *оу́зрю* — *оу́зрѸ* 23 і т. п.

§ 31. Африката *ц* в українських пам'ятках частенько позостається непалаталізованою; це особливо часто бачимо в пам'ятках західно-українських, де жива вимова ще й тепер знає таке *ц*. Таким маємо його і в нашій Тріоді 1734 р.: *вз ко́нєцз* 226, *твóрецз* 56. 7. 576, *мѣтвѣнныцз* 56, *ю́ницз* 756; *Г' А' ко́нцз* 7. 226, *бо́рцз* 108, *твóрцз* 40. 1196, *мо́литвѣнныцѸ* 5, *лѣствыцѸ* 1046, *А³ ѿтцѣ* 116 і т. п. Зазначення палаталізації *ц* рідке: *вѣ́нєцѣ* 586, *чтѣ́цѣ* 68 і т. п.

§ 32. Кінцеві *б*, *н*, *м* диспалаталізувалися віддавна: *скóребз* 36. 76. 84, *послáбз* 916, *крóбз* 38. 576. 72. 96, *любо́бз* 456. 122, *цр́ко́бз* 2. 56. 64. 73. 96, *чѣре́бз* 19. 20. 23. 236, *ѣ́смз* 38. 51. 61. 696 і т. п.

§ 33. Звуки *ж*, *ч*, *ш*, *щ* диспалаталізувалися так само: *жы́лз* 1056, *ѡжыко́творы́шасз* 1016, *злóжытѣ* 101, *ѡжы́хмз* 326, *прѣбѣжы́ше* 346, *со́держы́ма* 156, *ѡ́держы́маго* 3, *ѡ́множы́шасз* 77, *послѹжы́шѣ* 116, *послѹжы́ти* 236, *ѡ́божы́кшасз* 15, *ѡ́бнажы́* 106, *ѡ́ложы́* 56, *по́кажы́* 26. 5. 8. 146. 216, *ѡ́кержы́мз* 5, *по́дражы́мз* 3, *стажы́мз* 5, *ѡ́убѣжы́мз* 26. 4; *ѡ́чыстѣ* 1, *ѡ́чы* 91, *ѡ́чы́ма* 16, *келерѣ́чы́каго* 5, *нечы́стотѣ* 2, *плáчы* 20; *дѹшы́* 36. 66. 35, *нáшыхѣ* 46. 176, *бездѹмствѹ́шесы* 116, *во³двигнѣ́шесы* 13. 136, *дарѹ́шесы* 112, *дѣ́кствѹ́шесы* 24. 75. 856. 966, *ѣ́машы́* 16. 22, *ѣ́схитѣ́шесы* 106, *мо́жесы* 146, *на́казѹ́шесы* 84. 112, *ѡ́вѣ́щáшесы* 196, *ѡ́пѹ́щáшесы* 12, *ѡ́речѣ́шесы* 196, *по́келы́шесы* 16, *по́кажешы́* 236, *прѣ́ндѣ́шесы* 22. 236. *пре́зырáшесы* 101, *ра́ждáшесы* 14, *со́блюдáшесы* 14, *спра³нѹ́шесы* 32, *стра́ждѣ́шесы* 316, *сáдешы́* 23, *ѡ́уны́чіжáшесы* 6, *хóщешы́* 146. 186, *внѹ́шы́* 69, *лы́шысз* 1, *ра³рѣ́шы́* 3, *со́крѹ́шы́* 3, *внѣ́шесы* 31, *разѹ́мѣ́шесы* 16, *по́жы́шыхѣ* 14, *со́грѣ́шы́кшымз* 19, *разрѹ́шы́шз* 38, *стра́шытѣ* 226, *во́спрѣ́мшы́* 76, *со́грѣ́шы́хѣ* 86, *краснѣ́йшы́й* 109, *ра́бота́вшын* 49; *нѣ́моуцѣ*

276. 906, кѣщъ 1236, нощъ 276. 43. 716. 109, пѣщъ 246. 44. 60. 666. 39. 1156, поміщъ 3. 27. 406. 44. 47. 65. 73. 106, пѣщы 7, ищы 11, взыщы 74, нарещыса 106, прѣщы 14, притѣщы 14, рещы 836, тещы 36, тщымса 5, слѣжашыхъ 126, плавающыа 1116, слабослобашымъ 296. 1096, страждѣщымъ 115 і т. п.

Поплутання **ы**—и по шиплячих звичайна тут річ: **кострепѣщы**—**кострепѣщ** 226, **вѣржыа**—**вѣржіа** 356, **жѣлчъ** 82—**жѣлчъ** 886, **нощы**—**нощ** 86, **сѣгрѣшѣ**—**сегрѣшихъ** 9 і т. п.

§ 34. Палатальне вдавнину сполучення **жд** також диспалаталізувалося: **кѣждъ** 216. 22. 111, **дѣждъ** 37, **кѣждъ** 96 *ter.* 76, **кѣждѣ** 1056, **кѣненавѣждъ** 16. 26. 6, **дѣждъ** 66. 276. 326. 37. 446. 456. 736. 78. 1036, **подѣждъ** 6. 126. 42. 446. 1046. 105, **кѣдѣждъ** 1066, **зѣждѣтель** 104, **кѣждѣ** 116, **дѣждѣ** 104, **прѣждѣса** 356 і т. п.

Замість **жд** часом пробивається живе **ж**: **кѣждѣ** 59.

§ 35. Як то буває звичайним в західно-українських пам'ятках, поплутання **н** палатального з **н** непалатальним в Тріоді 1734 р. дуже часте; це звичайно виявляється в поплутанні **ы** - **и** по **н**, напр. називний однини (N¹): **бѣгрѣшнѣй** 29, **бѣначалнѣй** 126, **бѣсмертнѣй** 156, **бѣсовѣстнѣй** 79, **бл҃гоутробнѣй** 396, **бл҃днѣй** 206, **б҃гопріятнѣй** 516, **бжтѣннѣй** 536. 546. 55, **велехвалнѣй** 36. 6, **всен҃раднѣй** 52, **вѣрнѣй** 816, **вѣчнѣй** 88, **гордыннѣй** 6, **ѣдиннѣй** 24, **желаннѣй** 25, **закляччѣннѣй** 96, **зѣмнѣй** 156. 996, **изверженнѣй** 21, **мироаклѣннѣй** 52, **молебнѣй** 11, **непокалѣннѣй** 1106, **непорочнѣй** 856, **непрестѣпнѣй** 36. 606, **нетлѣннѣй** 556, **ѡбѣчнѣй** 64, **ѡкалѣннѣй** 7. 10. 57. 61. 746. 75. 966, **ѡпѣстѣтелнѣй** 576, **первозданнѣй** 446, **подѣбнѣй** 1126, **прѣведнѣй** 206. 476. 105, **прѣзанствѣннѣй** 52, **прѣстѣпнѣй** 75, **пріятнѣй** 726. 1226, **разѣмнѣй** 72, **рожденнѣй** 51. 516. 136, **свѣтовѣднѣй** 127, **славнѣй** 51. 526, **совершеннѣй** 11. 726, **сѣначалнѣй** 46, **сокрѣшеннѣй** 36. 56, **страданнѣй** 546, **страшнѣй** 24, **тѣднѣй** 57, **ѡучинѣннѣй** 68 і т. п., або: **кромѣшнѣй** 246, **нѣнѣшнѣй** 346, **пѣзданнѣй** 37 і т. п. Пор. § 51.

G¹: **бжтѣннѣа** 36, **бѣсмертнѣа** 51, **вѣчнѣа** 46, **ѣдиннѣа** 15, **животѣчнѣа** 1016, **земнорѣннѣа** 346, **мѣтнѣа** 50, **непорочнѣа** 56, **приосѣнѣннѣа** 52, **страшнѣа** 646, **сѣрнѣа** 28.

38 б і т. п., також: **пренипѣднаго** 4 б, **тамѣшнаго** 56, **дѣлныя** 8 і др.

А³: **бѣговѣннѣа** 39 б, **грѣшнѣа** 23 б, **дѣшевнѣа** 42 б, **живѣтнѣа** 53, **ѡбѣннѣа** 36 б, **пагѣвнѣа** 48 б, **правѣднѣа** 39, **поѡ стрѣсты сѣтѣлнѣа ѿ бѣтѣвнѣа** 43 б і т. п., а також: **ѡттрѣннѣа** 64 б і др.

Г³ часто має *-ныхъ*: **вѣшнѣхъ** 31. 63 б. 120. 127 б. 85 б, **дрѣвнѣхъ** 98, **многѣтнѣхъ** 16, **послѣднѣхъ** 14 б, **пренипѣднѣхъ** 22, **ѡттрѣннѣхъ** 6 і др.

Ще приклади: **ѡттрѣннѣю** 67 б, **кромѣшнѣю** 18 б, **милостѣвнимъ** 32, **ѡттрѣннѣюще** 105 б, **ѡттрѣнѣетъ** — **ѡттрѣнюетъ** 15 і т. п. Одне й те слово не пишеться однаково: **вѣрнѣа** А³ — **вѣрнѣа** 16 б, **сѣрнѣа** А¹ 41 б — **сѣннѣа** 41, **сѣннѣа** 28. 31 б — **сѣрнѣю** 38 б, **прѣднѣа ѿ непраѣднѣа** А³ 77 і т. п.

§ 36. З правописної традиції, а також під впливом чисто болгарських текстів у церковно-слов'янських пам'ятках в Україні міцно встановилася звичка не ставити *ь* по *л*, коли він знаходився перед приголосною. Те саме дуже часто маємо і в Тріоді 1734 р.: **лк'вѣ** 33. 41, **ползѡкаша** 256, **пѡлзѣ** 35, **бѣлѣ** 11 б. 14 б, **тѣлѣ** 7, **тѣлѣ** 86 б, **бѡлше** 13 б, **пѡстѣкаше** 48 б, **прѣстѣлнѣа** 15 б, а особливо часто в сполученнях *льн* і *льс*: **бѡлнѣа ѿ неѡлнѣа** 13, **вѣснѣа** 19 б. 36 б, **высокохѣлнѣю** 3, **вѣначѣлнѣо** 13 б, **бѣгороднѣа** 9 б, **начѣлнѣа** 53 б, **начѣлнѣа** 15, **ѡбѣлнѣо** 56, **прѣѡчистнѣа** 34 б, **рѣкнѣа** 4, **сѣкнѣа** 3 б, **сѡбѣначѣлнѣа** 4, **сѡбѣзначѣлнѣо** 38 б, **спасѣлнѣа** 6 б, **спасѣлнѣо** 45 б, **сѣдѣлнѣа** 2, **тѣлѣа** 39. 42 б, **апѡстѡлскѣхъ** 19 б, **дѣлѣтѡмъ** 4, **жнѣтѡ** 67 б, **лѣтнѣо** 10, **лѣтѣтѣ** 111, **мѣжнѣа** 38, **начѣлнѣо** 21 б, **прѣдѣлнѣо** 20 б. 46, **сѡжнѣа** 10 б, **сѡжнѣа** 7 і т. п.

Ці сполучення *л* з приголосною не були в нас фонетичними, а тільки правописними, — *л* в церковній вимові було тут звичайно палатальним. Що писар Тріоді 1734 р., пишучи *л*, а не *ль*, вимовляв проте *л* в сполученні з приголосною палатально, вказують на це ті випадки, коли замість *ь* по *л* маємо паєрика, напр.: **бѡлнѣа** 110 б, **дѡлнѣа** 96, **лѣтнѣа** 56 б, **прѣлѣа** 56 б, **прѣлѣа** 39 і т. п. Через

це одне й те слово пишеться з паєриком (а часом навіть з ъ) або частіше без нього: **кѣлмы** 23. 24 б — **кѣлмы** 22 б. 59 б (вимова: **кѣлмы**), **кѣльноу** 96 — **кѣлнымъ** 10 — **кѣлнаа** 13, **сѣлнымъ** 51 б — **сѣлный** 50 б, **лѣы** 33 б — **лѣуеъ** 33. 41, **молеу** 114 б — **молеу** 106 б, **молеамы** 8 б — **молеамы** 7 б. 9 б, **молеамъ** 66 б — **молеы** 43 б — **молеы** 39 б, **сѣлный** 102 — **сѣлныа** 102 б і т. п.

§ 37. Сполучення *-здр-*, добре відоме ще з найдавніших старослов'янських пам'яток, часом подибується і в Тріоді 1734 р.: **предра** 8 б. 115, **раздрши** 112, **радрѣшыкъ** 17 б, **радрѣшыкшаго** 79 б, **радрѣшеніе** 5. 12 б і т. п.

В сполученні *зди* часом зникає *д*: **пра^ановаты** 118, **пра^анѣтъ** 46 б, **спра^анѣшы** 32 і т. п., як то маємо і в живій українській мові. Часом подвійні форми: **пра^андющй** 118 б — **пра^андюшымъ** 52 б bis і т. п.

Звук *д* зникає в слові **сѣрце** 121, як і в живій вимові.

§ 38. Епентетичне *л*, згідно з живою вимовою, скрізь, де чекаємо: **люблѣшнхъ** 45 б і т. п.; форма **оумерцѣлѣ** 34 тут або помилкова, або традиційна з давнішого оригіналу.

§ 39. Задньопіднебінні *г*, *ж*, *х* змінюються перед *ъ* на *з*, *ц*, *с* звичайно, але: **ко Сѣктѣхъ** 26, хоч **по стысѣ** 64 б.

§ 40. Церковна українська вимова з давнього часу знає частіше *во*, ніж *въ*; порівняння стародруків однакового змісту московських і українських показує, що в перших переважає *въ*, а в других *во*. Так само і в Тріоді 1734 р. маємо *во* дуже часто: **ко вѣдѣннхъ** 48 б. 62, **ко вѣры** 104 б, **ко вѣкы** 38. 109, **ко вѣсѣліе** 48 б, **ко глѣсѣхъ** 68, **ко грѣсѣхъ** 72 б, **ко двѣрѣхъ** 123 б. 11 б, **ко день** 91, **ко днѣхъ** 49, **ко домѣхъ** 114, **ко ѣдѣмѣ** 55 б, **ко ѣдѣннцѣ** 84, **ко їдолѣхъ** 81 б, **ко исхѣдѣхъ** 72. 72 б. 82 б, **ко концѣ** 64, **ко мнѣ** 52 б, **ко ѡбразѣхъ** 126, **ко ѡгнь** 118 б. 119, **ко ѡчищеніе** 40, **ко пѣши** 54 б, **ко плѣты** 40, **ко помѣшъ** 73. 78, **ко пѣстѣни** 79, **ко рѣкѣ** 87 bis, **ко скорѣхъ** 117 б, **ко слѣвѣ** 56 б, **ко слѣжѣника**^х 43 б, **ко смиреніи** 6, **ко снѣ** 112, **ко страдѣлѣхъ** 118, **ко страдѣннхъ** 112, **ко ѣзыцѣхъ** 37. 40 і т. п.; так само: **ко многымъ** 8, **сокохѣлнмъ** 52, **со вѣмъ** 52, **созады** 36 б, **со страстмы** 41,

со кнѣзы 111 і др.; зазначу ще: денѣсь 9. При однім і тім слові може бути *въ* і *во*: *въ* вѣшныѣхъ 85 б — *во* вѣшныѣхъ 63 б, *въ* вѣкы 107 — *во* вѣкы 109, *въ* нощы 75 — *во* нощы 24 б, *къ* пѣснѣхъ — *ко* пѣснѣхъ 55 б, *къ* стогнахъ 82 б, *ко* стогнахъ 72б, *въ* дворѣхъ 11 б — *ко* дворѣхъ 123 б, *со* грѣшныѣхъ 8 б, — *съ* грѣшныѣхъ 8 б. Див. § 50.

§ 41. Найбільша цінність нашої пам'ятки — це її наголоси. В цілій Тріоді виразно позазначувано наголоси майже на кожному слові. Наголоси скрізь українські, відмінні від наголосів російських. Докладний аналіз цих наголосів дає повну картину українського церковного наголосу в XVIII ст., що, зрештою, той самий, яким бачимо його і в віках XVI — XVII. Таким чином стверджується, що на Брацлавщині в XVIII ст. панує в церквах український наголос.

Проте деякі незначні відміни, в порівнянні з пануючим тоді наголосом західно-українським, знаходимо і в наголосі Тріоди 1734 року, і, здається, ці відміни все живого походження.

Для історії українського наголосу наголоси нашого рукопису дуже цінні, бо показують на велику традиційність і незмінність його навіть в XVIII віці. З огляду на таке велике значіння наголосів Тріоди 1734 р. аналіз їх подаю окремою статтею.

§ 42. *Родовий* відмінок однини (G¹) речівників *і* та *ја* основ дуже часто маємо в живій західно-українській формі на *-ы* (з давнього *-и*): *бл҃годѣты* 10, *бл҃госты* 127, *колѣзны* 15. 91 б, *колѣзны* 22 б, *вл҃асты* 64. 67, *гѣрдосты* 4, *гѣресты* 66 б, *дѣвродѣтели* 48 б. 51, *с҃ресы* 66, *жизны* 8 б. 13. 13 б. 15. 15 б — *жызны* 86. 95 — *жизны* 126. 176 ter. 28. 48. 56. 58. 60 б. 102 — *жизны* 122 б, *зѣвосты* 91 б, *зѣповѣды* 92 б, *кѣзны* 22. 121 б. 122, *крѣпосты* 101 bis, *лѣносты* 32 б, *лѣсты* 46, *мѣрзосты* 97, *мѣрткосты* 17 б, *мѣсты* 37 б, *мн҃лосты* 5. 39 б. 66 б. 71, *мѣдросты* 72, *нѣмошы* 108 б, *печѣлы* 112 б. 121, *пѣшы* 23 б, *плѣты* 4. 40. 48 б. 49. 736. 966. 105. 108. 1116. 1126, *погнѣбелы* 38, *прѣлесты* 58 б. 99 б, *прѣмѣдросты* 51. 72. 86 б. 102 б, *пропасты* 22. 67, *проповѣды* 91 б, *пѣсны* 65 б, *радосты* 4. 146. 29 б. 34. 57. 58. 100, *свѣтлосты* 59,

скорькы 106 б bis, сласты 96 б. 99 б, сладосты 26 б. 57. 58. 59 б. 73 б. 102, смерты 11 б. 19 б. 57. 91 б, снѣды 60 б. 73 б, совѣсты 22 б. 74 б, страсты 32. 83. 97, сытосты 46, сѣты 105, трѣды 18 б. 41 б. 42. 62 — трѣды 38 б — трѣды 26, цѣлосты 69 б, чѣсты 26, чѣсты 68, ѣносты 93. 94; землы 12. 15 б. 16. 30. 32. 59. 61. 92. 95 б, кѣпы 31, вечерны 12. 30 б. 63 б, оутрены 123 б, пламени 60, крокы 60 б, Бѣоматеры 40 і т. п.

Звичайно, можуть бути й інші закінчення: **землы** — **землы** 102, **баудныцѣ** 98, **колесныци** 3 б і т. п.

§ 43. *Давальний* однини (D¹) тих самих основ часом має живе закінчення: **страсты** 125, **сѣтлосты** 127 б, **смерты** 11 б. 100 б, **старосты** 95 б, **трѣсты** 89 б, **к жыны** 12 б, **пѣсны** 26 б. 65 б, **ношы** 108 б — **ноши** 109, **пѣшы** 107, **ѣпостасы** 40; **землы** 82 б. 89, **землы** — **землы** 92; **ѣмены** 11. 16 б. 62, **камены** 26, **ѣрочаты** 72, **полѣдны** 113, **словесы** 68 б і т. п.; **ѣдѣныцѣ** 87 б, **Трѣцѣ** 87 б, **побѣрѣныцѣ** 32, **оубѣныцѣ** 104 і т. п.

Живу народню вимову *-овы*, що цілком відповідає давньому *-ови*, бачимо в формах **міровы** 122, **міровы** 115. 301, **Гѣкы** 260 і т. п.

§ 44. *Місцевий відмінок* однини (L¹), як то звичайне в західно-українській мові, дуже часто кінчиться на *ы* (в східно-українським маємо тут звичайно *-и*), яке нормально відповідає старо-слов'янському *-и*, напр.: 1. основи на *и*: **ко бѣгодаты** 17 б, **кз завінсты** 29 б, **к лѣносты** 109, **кз мілосты** 44, **кз мудросты** 18, **кз радосты** 11 б. 82, **кз чѣсты** 116, **кз сладосты** 300, **при смерты** 93, **кз смерты** 109, **ко плѣты** 40. 73 б. 107, **кз паперты** 62, **кз Трѣды** 316. 94. 2, **кз длѣны** 13 б, **кз жыны** 16, **кз гортѣны** 56 б, **ѣ погібѣлы** 108 б, **ко ѣдолы** 20 б, **кз ношы** 75, **ко ношы** 24 б, **к пѣшы** 9 б. 27. 34. 115 б. 127 б, **на пѣты** 14 б. 69 б і т. п. 2. основи на *я*: **на землы** 22 б. 52. 92. 106 bis. 112 б, **на вечерны** 94. 18 б. 11, **ко вечерны** 78, **кз пѣстыны** 77. 86. 35, **на оутрены** 28 б. 49, **на оутрны** 31. 108, **на колесныцы** 33, **к сѣміцы** 6 б. 11, **кз дѣшы** 56, **ко кѣры** 104 б і т. п. 3. основи на *ю*: **на лѣжы** 106, **на гнѣныцы** 85. 85 б, **к жыныцы** 101 б, **кз приѣжыцы** 3, **на**

Ѹдишы 21, ко ѿгнѣ 556. 1186, 119 і т. п. Основи на приголосні й на и, що колись кінчилися на -е, мають тут та-кож ы: ко днѣ 246, на каменѣ 20. 32. 89, ко пламенѣ 21, ко цѣрквѣ 93 і т. п.

Ці ж самі слова можуть мати в L¹ й нормальне або інше закінчення, напр.: на твѣрды — на твѣрди — на твѣрдѣ 826, кз пѣши 109 — к пещы 96. 27. 34, на колесницѣ 44 — на колесниці 33, к нощи 996, на тропарѣ 94, кз гробницѣ 66, к десницѣ 103, к серцѣ 101, кз темницѣ 19. 1116, к шѣицѣ 103, к гробницѣ 117.

§ 45. Називний множини палатальних основ дуже часто кінчиться на живе ы: класты 42, косты 17. 84, сласты 34. 416. 82, страсты 34. 43. 436. 486. 616, челюсты 33, скты 16, похоты 76, запокѣды 46, тріоды 1, дланы 32. 35. 44, пѣсны 42. 51, поруч: пѣсны — пѣсни 656, мыслы 246, князы 246. 806, жителы 93, тропары 636 — тропари 64, лѹчы 346. 35. 446. 52, днѣ 2. 386. 64, птыцы 826, гвѣденицы 37, смоковницы 37, вѣнцы 38, концы 516, лицы 616, началныцы 516, ѡтроцы 41. 100. 1156. 116, потѡцы 38, свѣтилыцы 40. 506, ѡучицы 40, дѣты 166, мнѡзы 486. 49. 816, всы 126. 38. 48, блѡзы 93, стѣзы 103, бѡзы 113, арѹзы 1216, прогонѣ-телы 100 і т. п.

Так само маємо -ы і в *знахіднім* множини (A³) в палатальних основах: страсты 100. 108, скѣщы 49, запокѣды 82. 94. 95, колѣзны 426. 54. 82. 1176, дланы 34. 43. 82. 108, пѣсны 39. 54, скрижалы 806, похоты 76, стѣзы 93. 1056, днѣ 1006. 113 — днѣ 1136, пѹты 93. 1026, концы 39. 1016. 1176, лѹды 42. 47, пѣры 26, 96, лѹды 111. 1266, печалы 113 і т. п.

§ 46. Закінчення G³ -овѡ, часте вже в пам'ятниках XI віку, часте і в нашій рукопису: грѣхѡкѡ 406, дѡрокѡ 936. 112. 1146. 117. 1236. 260, монахѡкѡ 49, ѡтрококѡ 40, плѡдокѡ 58. 946. 1026. 1076, подѣнгокѡ 66, посттнникѡкѡ 50, постѡкѡ 1006. 1186, рѡдокѡ 166. 38, скѡтокѡ 113, стѣхѡкѡ 186, трѹдокѡ 526. 56. 75. 1026. 121, чѣнокѡ 1226. 38 і т. п.

§ 47. Закінчення *-ей* для G^3 основ на *i* та *jo* дуже часте в нашій Тріоді: **ДОВЛЕСТЕЙ** 49 б, **КОРЬІСТЕЙ** 72, **КО́СТЕЙ** 112 б, **НАПА́СТЕЙ** 35 б, **ПОХО́ТЕЙ** 72 б, **ПОЧЕ́СТЕЙ** 12 б, **СА́СТЕЙ** 45 б, 71. 80. 101 б. 103. 300, **СТРА́СТЕЙ** 2 б. 8. 26 bis. 26 б. 32 б. 34. 41. 42. 43 б. 45 б, **БОЛЕ́ЗНЕЙ** 122 б, **ПЕ́СНЕЙ** 11. **СКО́РБЕЙ** 8. 107 б, **ЗАПОВЕ́ДЕЙ** 52, **СНЕ́ДЕЙ** 109 б; **СВЕ́БРЕЙ** 36, **КО́НЕЙ** 16 б. 90 б, **МУ́ЖЕЙ** 118 і т. п.

§ 48. Згідно з живою українською вимовою орудний відмінок множини (J^3) дуже часто кінчиться на *-ы* в речівниках, займенниках, прикметниках і дієприкметниках: **ГРЕ́ХАМЫ** 9 б. 42, **ДЕ́БАМЫ** 42 б. 46, **ЖЕНА́МЫ** 52, **ЗВЕ́ЗДА́МЫ** 57 б, **ЛИ́ЦАМЫ** 23. 27 б, **МО́БАМЫ** 43, **МОЛИ́ТВА́МЫ** 8. 10. 12. 24 б. 32. 39. 39 б. 41 б. 54, **МО́ЛНІА́МЫ** 49 б, **ПАДЕ́ЖАМЫ** 15, **ПО́ХВА́ЛАМЫ** 121, **РВ́КАМЫ** 47 б, **САПО́ГАМЫ** 103, **СВЕ́ЩА́МЫ** 30, **СЕРА́ФИМА́МЫ** 52, **СЛЕ́ЗА́МЫ** 4 б. 5. 5 б. 7. 30 б. 46 б. 94 б, **СКО́ТА́МЫ** 92, **СТРВ́АМЫ** 53, **СВДА́БАМЫ** 15. 66, **ТРВ́ДАМЫ** 52 б, **ОВ́ЗАМЫ** 22, **ЩЕ́ДРОТА́МЫ** 42 б. 110 б, **КА́МЫ** 49, **ВЕСЕ́ЛЫ** 16. 17. 56 б, **Й́МЫ** 26, **СЗ́НА́МЫ** 28. 48 б. 49 б. 72, **СЗ́НИ́МЫ** 49, **СЗ́СІ́МЫ** 9 б. 50 б. 51 б, **ТВО́ЙМЫ** 8, **БЖ́ТВЕННЫ́МЫ** 53 б, **ГО́РНЫМЫ** 52 б, **МЕ́РТВЫМЫ** 17, **МНО́ГИМЫ** 54, **ПРЕ́МУ́ДРЫМЫ** 54 б, **ТА́ННІСТВЕННЫ́МЫ** 39. 122 б, **ТЕПЛИ́МЫ** 4 б, **РА́ДОВЫ́ТИМЫ** 89, **ГЛАГО́ЛЫВІМЫ** 17, **СЛУ́ЖА́ЩИМЫ** 15 б, **СЗ́ТРЕ́МЫ** 52 і т. п.

Писання *-ы* зам. *-и* в J^3 часом таке часте, що текст приймає зовсім фонетичний вигляд: **МОЛИ́ТВА́МЫ** **ТВО́ЙМЫ** 10. 14 б, **ТВО́ЙМЫ** **СВДА́БАМЫ** 14, **ГРЕ́ХА́МЫ** **МНО́ГИМЫ** 15 б, **ВНЕ́ЗА́ПНЫ́МЫ** **ПАДЕ́ЖАМЫ** 15, **ЩЕ́ДРОТА́МЫ** **ТВО́ИМЫ** 20, **СО́ВЕСЕ́МНІ** **ПРО́ЧИ́ННЫМЫ** 50 і т. п.

§ 49. Серед речівникових форм цікава форма орудного відмінка множини (J^3) і основ. В давніх пам'ятках звичайно тут маємо закінчення *-ьми*; **СТРА́СТЬМЫ**, **ПЕ́СНЫМЫ** і т. п., і ця вимова — з палатальною приголосною перед *-ми* — панує в XI–XIV віках. Коли помалу рушилася давня звичка ставити *ъ* чи *ь* поміж приголосними, то процес цей захопив і форми J^3 і основ, і їх почали писати часто й без *ь* перед *-ми*, правда часто з паєриком перед цим *-ми*. Цей новий спосіб писання панує в пам'ятках XVI — XVIII віків, чому звичайний він і в нашій Тріоді 1734 року, напр.: **ПО́ХОТМЫ** 41. 104, **ПО́ЧЕСТМЫ** 71, **ПРЕ́ЛЕ́СТМЫ** 101 б, **СА́ЛСТМЫ** 66 б. 74. 85. 86 б. 109, **СТРА́СТМЫ** 41. 45 б. 60 б. 66. 68 б. 105 —

страстѣми 88, гво³ды 34. 35. 44 б, кро³вы 118, добро-
дѣтелѣми 29 б. 53. 67, пѣсѣми 276. 31 б. 39. 43. 50.
50 б. 52. 53 б. 54 б. 117 б, стѣпенѣми 34 б, тѣ³лѣми 88 б,
ипостасѣми 116, свѣ³тѣми 4 б і т. п.

Підо впливом цих форм на -ми повстають такі ж форми і в інших основах; так, досить рано слова на -ніє потроху втрачають давнє своє закінчення І³ -ни і приймають від і основ -ьми, напр. в Остріжській Біблії 1581 р. форми гаданьми, писаньми, знаменми і т. п. звичайні. Тріодь 1734 р. має І³ від слів на -ніє звичайно на ми: блистаньми 43, киданьми 80 б, ко³диханьми 5 б. 6, воспоми³наньми 29, дѣ³ланьми 29 б. 54 б. 83 б. 105 — дѣ³ланьми 53 б, знаменьми 48. 52, изреченьми 116, моленьми 55 б, начертаньми 22, ѿчищеньми 5 б, помншленьми 45 б. 54 — помншленьми 8 б, пощеньми 32. 77, прегрѣшеньми 4. 108 б, рыданьми 60. 60 б. 87, сїаньми 46, страданьми 50. 112, стремленьми 75 б. 75. 76. 80. 104, ѿмоленьми 43 б, ѿтѣшеньми 41, сученьми 40 і т. п.

Як вимовлялася приголосна перед закінченням -ми? Я такої думки, що як в основах на і, так і в словах на -ніє вона позоставалася палатальною й ніякої диспалаталізації тут не відбулося; в давніх пам'ятках тут звичайним маємо -ьми, пізніше зам. ь часто маємо апострофа; в пам'ятках XVI в. звичайно маємо всі три форми: страстѣми, страстѣми і страстѣми, а це виразно свідчить, що остання форма — лише правописна звичка. Таким чином думаю, що Андрій Шуба, писар Тріоді 1734 р., вимовляв страстѣми, страданьми; а що це дійсно було так, про те свідчать ті випадки, коли в цих формах Шуба часом таки ставив паєрика, напр.: пѣсѣми 51, пѣсѣми 27 б, добродѣтелѣми 4, сїаньми 39 і т. п. Сучасна східно-слов'янська церковна вимова, звичайно дуже традиційна, так само знає лише палатальну вимову приголосної перед -ми. Пор. ще живі українські чобітьми, кіньми, саньми і т. д.

Цікаво зазначити, що закінчення І³ і основ захопило навіть слова о основ, і в Тріоді 1734 р. маємо: ѿбръ³ды 4 б, грѣх³ми 2 і т. п. Звичайне закінчення І³ о основ -ы було постільки мертвим, що легко вступалося перед закінченням живішим.

§ 50. Місцевий відмінок множини (L^3) з бігом часу в різних основах дуже поплутав своє закінчення. Церковна вимова намагалася в цім відмінкові триматися давнини, але це їй мало вдавалося, бо закінчення L^3 сильно ріжнилося від закінчень в живій мові. Через це в кожному пам'ятникові пізнішого часу закінчення в L^3 сильно поплутані.

1. Найсильніше трималися закінчення L^3 а основ; в Тріоді 1734 р. маємо правильно (бо живі форми): ω д $\dot{u}$ ш $\acute{a}$ х $\dot{z}$ 81, $\kappa\dot{z}$ к $\dot{r}$ амол $\acute{a}$ х $\dot{z}$ 67 б, $\acute{k}$ ц $\dot{e}$ дрот $\acute{a}$ х $\dot{z}$ 103 б, $\kappa\dot{o}$ ст $\dot{o}$ г $\acute{n}$ ах $\dot{z}$ 726. 82 б і т. п. Це саме закінчення - $\alpha\dot{x}$, як живе, увірвалося й до інших основ, напр. до o - $j\dot{o}$ основ: $\kappa\dot{o}$ п $\acute{a}$ т $\acute{k}$ а $\dot{x}$ 117, $\kappa\dot{z}$ с $\dot{u}$ д $\acute{a}$ х $\dot{z}$ 67 б, $\acute{k}$ конц $\acute{a}$ х $\dot{z}$ 44 б, $\kappa\dot{z}$ стр $\acute{a}$ д $\acute{a}$ л $\acute{c}$ еств $\acute{a}$ х $\dot{z}$ 117 б, на л $\acute{o}$ ж $\acute{a}$ х $\dot{z}$ 56 б, $\kappa\dot{z}$ с $\acute{e}$ д $\acute{a}$ ц $\acute{a}$ х $\dot{z}$ 47 б, $\kappa\dot{z}$ мор $\acute{a}$ х $\dot{z}$ 82 б, на пов $\acute{e}$ ч $\acute{e}$ -р $\acute{i}$ ах $\dot{z}$ 117, на кол $\acute{e}$ н $\acute{a}$ х $\dot{z}$ 93. 93 б і т. п.

2. L^3 о основ муж. і сер. родів звичайно кінчиться правильно на - $\dot{x}$: ω вер $\dot{o}$ г $\acute{r}$ ад $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 81 б, $\kappa\dot{o}$ г $\acute{l}$ ас $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 68, $\kappa\dot{z}$ г $\acute{r}$ ад $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 48 б, $\kappa\dot{o}$ гр $\acute{o}$ б $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 726. 116, ω гр $\acute{e}$ с $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 646, $\kappa\dot{o}$ дв $\acute{o}$ р $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 123 б. 123. 116, $\kappa\dot{o}$ їд $\acute{o}$ л $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 81 б, їст $\acute{o}$ ч $\acute{n}$ и-ц $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 136, $\kappa\dot{o}$ н $\acute{e}$ х $\acute{o}$ д $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 72. 726. 82 б, $\kappa\dot{o}$ ѿб $\acute{r}$ аз $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 126, по пок $\acute{l}$ он $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 47. 116 б, 125 б, 53 б, ω р $\acute{a}$ б $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 726. 106 б, на к $\acute{o}$ ст $\acute{o}$ ц $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 102, $\kappa\dot{z}$ п $\acute{o}$ ст $\acute{n}$ иц $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 50 б, $\kappa\dot{o}$ їз $\acute{y}$ щ $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 37. 40, на м $\acute{e}$ ст $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 636. 67 б, $\kappa\dot{z}$ н $\acute{e}$ д $\acute{r}$ т $\acute{x}$ 11 б, ч $\acute{r}$ е $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 113, $\kappa\dot{z}$ ч $\acute{a}$ д $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 85 б і т. п. Для $j\dot{o}$ основ: $\kappa\dot{o}$ б $\acute{a}$ т $\acute{n}$ и $\acute{n}$ х $\dot{z}$ 48. 62, $\kappa\dot{z}$ д $\acute{t}$ а $\acute{n}$ и $\acute{n}$ х $\dot{z}$ 19 б, $\kappa\dot{z}$ ѿб $\acute{a}$ т $\acute{n}$ и $\acute{n}$ х $\dot{z}$ 300, $\kappa\dot{z}$ пр $\acute{e}$ б $\acute{y}$ -к $\acute{a}$ н $\acute{i}$ и $\acute{n}$ х $\dot{z}$ 67 б, $\kappa\dot{z}$ с $\acute{e}$ л $\acute{e}$ н $\acute{i}$ и $\acute{n}$ х $\dot{z}$ 17, $\kappa\dot{o}$ стр $\acute{a}$ д $\acute{a}$ н $\acute{i}$ и $\acute{n}$ х $\dot{z}$ 112 і т. п., але звичайно тут панує закінчення - $\dot{x}$: $\kappa\dot{z}$ тр $\acute{o}$ п $\acute{a}$ р $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 117 б, $\kappa\dot{z}$ -по конц $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 98 б. 64, $\kappa\dot{o}$ стр $\acute{a}$ д $\acute{a}$ л $\acute{c}$ т $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 118, $\acute{k}$ л $\acute{i}$ ц $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 40. 736 і $\kappa\dot{z}$ л $\acute{i}$ ц $\acute{e}$ х $\dot{z}$ 84 б і т. п., хоч: на к $\acute{r}$ ас $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 816. 82.

3. L^3 і основ правильно кінчиться на - $\acute{e}$ х $\dot{z}$ (з давнього - $\dot{b}$ х $\dot{z}$): $\kappa\dot{z}$ п $\acute{a}$ м $\acute{a}$ т $\acute{e}$ х $\dot{z}$ 63. 103, $\acute{k}$ п $\acute{y}$ т $\acute{e}$ х $\dot{z}$ 93. 102 б, 113 б, $\kappa\dot{z}$ -ко п $\acute{t}$ с $\acute{n}$ е $\acute{x}$ х $\dot{z}$ 35 б. 38 б. 42. 50. 53. 55 б. 65 б. 67 б. 123, при дв $\acute{e}$ р $\acute{e}$ х $\dot{z}$ 58 б. 74 б 77, ω л $\acute{y}$ д $\acute{e}$ х $\dot{z}$ 80 б. 71 і т. п., але досить часте й закінчення - $\dot{x}$, що прийшло від o основ: $\acute{k}$ кол $\acute{t}$ н $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 48. 118, $\acute{k}$ п $\acute{e}$ ч $\acute{a}$ л $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 113 б, $\kappa\dot{o}$ ск $\acute{o}$ р $\acute{e}$ т $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 117 б, на ск $\acute{r}$ и $\acute{z}$ ал $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 78 б, $\kappa\dot{z}$ с $\acute{n}$ ѣд $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 62 б, $\kappa\dot{z}$ п $\acute{t}$ с $\acute{n}$ ѣд $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 50 б і т. п.

4. В приголосних основах маємо закінчення - $\acute{e}$ х $\dot{z}$ (з - $\dot{b}$ х $\dot{z}$): $\kappa\dot{o}$ д $\acute{n}$ е $\acute{x}$ х $\dot{z}$ 44. 44 б. 47. 49. 63 б, $\acute{k}$ д $\acute{t}$ л $\acute{e}$ х $\dot{z}$ 113 б, але частіше маємо - $\dot{x}$ і тут: на н $\acute{e}$ с $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 48 б. 56. 66 б. 79 б. 81, ω т $\acute{t}$ л $\acute{e}$ с $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 68. 36, $\kappa\dot{z}$ ч $\acute{y}$ д $\acute{e}$ с $\acute{t}$ х $\dot{z}$ 51 б. 117 б і т. п.

§ 51. Кидається в вічі велике число прикметників на -ий зам. -ий, напр. N¹: **бл҃гоу҃вѣтлѣиї** 64 б, **жыиї** 38, **изба҃вѣиї** 116, **нечестѣиї** 118, **ѡбна҃жѣиї** 84, **ѡбновѣиї** 446, **ѡросѣиї** 54 б, **пожыиї** 66, **показѣиї** 98 б, **бл҃гогла҃голыиї** 17, **код҃рѣиї** 13 б, **ко҃нослѣиї** 3 б, **и҃ждѣиї** 7, **изба҃вѣиї** 116, **претерпѣиї** 5 б, **родѣиї** 5 б, **и҃зшедѣиї** 22; **неповѣдыиї** 120 bis, **незаходѣиї** 127, **негасѣиї** 22 б, **неразорѣиї** 17 б, **плѣнѣиї** 69 б, **всещѣиї** 13, **вѣторѣиї** 4. 93 б, **добриї** 93, **премѣдриї** 54 б, **стѣриї** 20 б, **тѣвѣиї** 282; **богѣиї** 21 б. 22, **всегобѣиї** 60, **декаѣиї** 70 б, **препрѣиї** 53, **четверѣиї** 48 б і т. п. Часом поруч маємо подвійні форми: **щѣдриї** — **щѣриї** 9 і т. п., і власне ці форми показують, що тут -ий треба приймати чи не за прависну плутанину, а не за живу вимову. Див. ще вище § 35.

§ 52. Українська жива вимова *ю* яко *і* підтримувала давні закінчення D¹ й L¹ прикметників на -ѣи, -ѣмъ, чому в нашій Тріоді маємо: **нерадѣлѣи** 87 б D¹, **къ морѣ чѣмнѣи** 86, **на тѣвѣи нѣснѣи** 82 б, **слава стѣи й єдинощѣи** 64 і т. п., але не рідко й інші форми: **на шреченном мѣстѣ** 64 і др.

§ 53. У дієйменнику на кінці, згідно з живою вимовою, дуже часто маємо -и (а не традиційне -и): **быкѣи** 1 б, **видѣи** 88. 113, **взискѣи** 49, **внимѣи** 83, **вѣшѣи** 82, **внѣи** 28. 82, **внѣи** 26 б, **ворѣи** 1 б. 8. 9, **копѣи** 16. 33 б, **копрѣи** 18 б, **вѣдѣи** 6. 11. 73, **глаголѣи** 32, **даровѣи** 117 б. 12 б, **дѣи** 11 б, **дѣлѣи** 102, **желѣи** 40, **звѣи** 59 б, **зрѣи** 31 б. 61 б, **извѣгнѣи** 23 б, **испытѣи** 24, **исправѣи** 72, **кѣповѣи** 103, **ликовѣи** 61 б, **мѣдрѣи** 4 б, **мѣчѣи** 23 б, **напѣи** 102, **ѡбладѣи** 3 б, **ѡправѣи** 5, **ѡзловѣи** 47 б, **ѡсквернѣи** 112. 119, **ѡставѣи** 1 б, **плѣкѣи** 73, **подражѣи** 3 б. 4, **показѣи** 29, **полѣи** 4, **помагѣи** 114, **порекновѣи** 3 б, **прѣдновѣи** 124, **прѣбыѣи** 54, **прѣстѣи** 122, **предѣи** 16. 16 б. 24 б, **прѣи** 28 б. 31 б, 35 б, **прилагѣи** 59, **принѣи** 21, **принѣи** 110, **прѣи** 22 б. 39 б. 57, **просѣи** 40, **пѣи** 5 б, **радѣи** 28, **раѣи** 23, **ратѣи** 90 б, **сконѣи** 90, **слѣи** 55. 99, **снѣи** 57, **совѣи** 4 б, **содѣи** 35, **сокровѣи** 40 б, **сокрѣи** 91, **сотворѣи** 186. 20 б. 26 б. 38 б, **спѣи** 31, **стѣи** 3 б. 24, **стѣи**

кобаты 61, сѣдѣти 10 б. 15 б. 19 б. 24, ткорѣти 43, точѣти 38, оуладѣти 23 б, оумертѣти 29 б, оуразумѣти 72 bis, ходити 89, честы 6, ѣсти 37. 113. 113 б і сотні т. п.

§ 54. В теперешнім часі в 3 особі однини й множини постійно маємо західно-українське -ть (його ж підтримував і традиційний правопис), а -ть зовсім нема: страшыть 22б, стерпѣть 22 б, могуть 1 б. 120, молатся 38 б і т. п.

В 3 ос. однини в закінченні -еть звичайно -ть не відпадає: дарѣть 119 б, хоч і фонетичні форми трапляються: зайде 34 б.

§ 55. У приказовім способі 2 особа однини (Imprt 2'), як і в живій українській вимові, кінчиться на -и; прикладів на це надзвичайно багато: бѣди 20, бѣды 10, кобѣды 22. 9, кобѣдны 32 б. 76 б. 109, кодохны 10. 20, козѣды 12 б. 46, козѣды 22, кныды 20, коспраны 106, костаны 97. 106, ксѣлы 14 б, кчины 16, ѣзѣбы 19. 22. 22 б. 24. 30. 35 б. 39 б. 44. 45. 46. 52 б. 56. 62 б. 74 б. 100. 101, ѣсполны 77, ѣсполныся 39 б. 90 б, ѣсправы 9 б, ѣсхиты 29, ѣсцѣлы 94 б, молы 41, настѣвы 2. 15 21 б, ныложы 3, низпослы 3 б, ѣбынымы 8. 9 б, збогаты 8, ѣзары 66 б, ѣкормы 8 б, ѣпракдыся 3, ѣслабы 21 б. 23. 58 б. 74. 97 б. 116 б, ѣстѣвы 20. 70 б. 74. 81, ѣбѣгны 45 б. 99, ѣверзы 2. 19 б. 58. 60 б. 66 б. 95. 97. 107 б, ѣрины 72. 94 б, ѣстѣпы 4, ѣчисты 2. 26. 3. 4. 5. 5 б. 9 б 10. 32. 36 б. 96. 109 б, покоры 106, пойды 22, покажы 13, поманы 9 б. 14 б, пограмы 20 б. 33, постѣвы 13 б 16, пощады 15 б. 16. 18. 18 б. 20. 20 б. 22. 22 б. 90 б, предвары 52, призокры 105 bis, приры 78, прѣнды 105 б, прѣнымы 1 б. 3. 7 ter. 8 ter. 8 б. 9. 9 б. 15. 15 б. 38, принесы 3, припадды 105 б, просѣты 10. 12 б, прославы 76. 97 б, прѣсты 9 б, свѣкѣды 8 б. 43 б. 61. 88 б, соблюды 35 б, сококѣды 15, сопричты 21, сзхрѣны 33 б, спасы 13. 20, сподѣды 5 б. 8 б. 9. 11 б. 14 bis. 15 б. 16 б. 17 б. 18 б bis. 20. 22. 38. 41. 42. 43 б. 53 б. 72 б. 100 б. 105 б, 108. 108 б. 119, сподѣкыся 1, оуготовы 22. 22 б, оужаеныся оумертѣкыся 17 б, оумилостыкы 10 б, оуслишы 68, оутверды 1. 22 б, оучины 13. 17 б, оуцѣдры 18 б. 22 б. 44. 44 б. 66 б. 105, ѣкыся 3. 3 б і сотні т. п. Часто маємо подвій-

ні форми, яко результат боротьби традиційного письма з живою вимовою: **конми** — **конмы** 73 б, **ѡчисти** **ѡчисты** 6. 84 б, **сподоби** — **сподобы** 125, **сотвори** — **сотвори** 92 б, **ѡслиши** — **ѡслишы** 78 bis і т. п.

§ 56. Займенник *ся* фонетично зрісся з кінцевим *т* дієйменника (фонетичне *-ця* з *-тсья*), чому в нашій рукопису поміж *-т* та *ся* нічого не пишеться: **молатся** 38 б, **боатся** 36 б, **вселятца** 38, **ѡбрѣтаетца** 282 і сотні т. п. Додаймо до того, що в цій пам'ятці скрізь слово від слова пишеться окремо, але *ся* пишеться тут разом з своїм дієсловом: **сподобыа** 1, **поухалиа** 1 і т. п.

§ 57. Складня таких пам'яток, як Тріодь, не досліджена в нас, хоч має багато цікавого, що відкрило б нам не одну рису методології давніх перекладів. Складню грецького оригіналу скрізь дотримано надзвичайно близько. Ось приклад порядку слів: **Древо свѣдѣніа поклѣбый быти скінїи** 127 б (неділя 1-ого тижня, ранок). Або ось приклади вживання родового відмінку при виклику: **Ѡ великаго таинства** 101 б, **Ѡ преславаго чюдеса**, **Ѡ таинства новаго**, **Ѡ ѡужаснаго начинанїа** 83 б, **Ѡ страшнаго творѣго втѣрагѡ прїиствїа** 13 б і т. п.

§ 58. Тріодь належить до пам'яток, що мають надзвичайно багатий церковно-слов'янський словник; на жаль тільки, словник цей зовсім недосліджений, як не досліджений і сам переклад Тріоди. Маємо тут багато рідких слів, таких, як, напр.: **дарованїи прїателище** 45 б, **прїателище бышнаго** 119, **Плѣтски^х сквернѣх** **прекывалище** 97 б, **ѡнѣсїваша наше земное** 66 б, **ѡумѣ ѡстрѣпїа**, **тѣло ѡболѣзніа** 67 б і т. п. Часті звичайні в українських пам'ятках: **дѣла** (**дѣлаа**) 21. 80 б, **Преднїтѣею** 79 (поруч **Прѣтѣа** 87 б). Не мало слів, відомих в живій українській мові: **сѣ** **Понедѣлка** 283, **ѡстѣанкомѣ** 47 б, **напослѣдокѣ** 88 б, **девятїны** 63 б, **лѣчбою** **щедрѣтѣ** 79 б і т. п.

На закінчення подам деякі загальні висновки про нашу пам'ятку.

1. Тріодь 1734 р. цінна особливо тим, що вона докладно датована часово й місцево, а таких пам'яток маємо не багато.

2. Тріодь дуже цінна яко проречиста пам'ятка української церковної вимови, а тим самим і української фонетики початку XVIII віку.

3. Українська рецензія церковно-слов'янської мови на початку XVIII ст. виступає зовсім виразно окресленою, але її зміст той самий, що і в пам'ятниках давніших.

4. Мова Тріоди 1734 р. — церковно-слов'янська, але з виразними фонетичними ознаками західно-української мови.

5. В першій половині XVII в. спосіб писання книжок ще в повній силі наслідує цілу писарську традицію XVII віку.

6. Церковні книжки і в XVIII ст. пишуться тільки півуставним традиційним письмом, хоч у світським його вже позабуто.

7. Ще в XVIII ст. бідніші церкви для свого вжитку переписували богослужбові книжки з друкованих оригіналів.

8. Поскільки в Україні сильний був південно-слов'янський правописний вплив, свідчать про те не малі його відгуки ще і в Тріоді 1734 року.

23.II.1932.

Проф. Др. Ів. Огієнко.

Третья Труд 02 кон (1986г)

4251 y

1881

Бібліотека Національного
Мовознавства у Львові
Автор.

Проф. Др. Іван Огієнко.

ЛИСЕЇВСЬКА ТРЮДЬ

1734 року.

З історії української мови в XVIII віці.

ВАРШАВА.
Друкарня Синодальна.
1932.